دا ثابته شوېده چي اريائيان دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا يو قوم و، چې د ايران او نورو منځنی اسيايي سيمو ځخه اوسني افغانستان،پاکستان اوهند سيمو ته راغلي وو. دې قوم ځان ته ارين ويل چي د ښو خويونو خاوندان اويا داصيلو وګړو مانا لري .د(اريا) ټکی د سنسکريت ژبې ټکی دی چي مانا يي 《عزت والا》 يا 《مشر》 ده. دوي چي کله د هند ځمکي ته ننوتل نو هغه وخت په هند کې [دراوړ] قوم اباد و، اريايانو دراوړيان د هند د ځني سيمو ځخه وويستل او هغه دراوړيان بيا د هند جنوبي سيمو ته لاړل او نن هم د هند په جنوبي سيمو کې دا دراوړيان په بېلابېلو توکمونو کې موجود دي په کومو کې چي تامل،مليالم،کنړا او تيلګو له تولو لوی توکمونه دي، اريايان د هند په شمالي برخو کې اباد شول، اريايان ښايسته خلک و او علم او فن يي هم لرلو ، د لومړنيو تم ځايونو په اړه يي لا ډاډمن مالومات نشته ، خو دا ځرګنده شوېده چي [افغانستان] ته د سير دريا او اموسند له شمالي لوري را تير شوي او په بلخ کي يي د لومړي مدنيت بنسټ ايښی دی .

د لومړنيو اريائيانو په تولنيز ژوند کي کورنی ډېر ارزښت درلود . کورنۍ ته يي (کولا) ويل چي تر اوسه هم دا نوم په کهول کي ليدل کيږي . دځو کورنيو ځخه يوه قبيله جوړېدله چي د هغې قبيلې رئېس ته يي (پتي) ويل دځوقبيلوځخه يو تبر(قوم)جوړېدۍ چي هغه ته يي (وېسه)اويا (ګرامه) ويل.د پاچا د اوسېدلو ځای ته يي (پور) وايه چي دا درې نومونه تر اوسه هم په شېر پور ، ويس او بګرام کي ليدل کيږي .

اريا ئيانو بلخ ته تر رسيدلو وړاندي کوچياني ژوند درلود . د هغو ځيړنو له مخي چي په ۱۹۳۹ ميلادي کال د سمرقند په تال برزو کي تر سره شوې ، د يوه اريا ئي پاچا انځور (تصوير) د يوه خاورين لوښي پر مخ ولېدل شو . د پوهانو په باور دا د اريا ئيانو د لرغوني پاچا ګيومرث انځور دی . په ويدي سرودونو کي هم د کوچيانو همدا پاچاد ګيومرث په نوم ياد شويدی . په ويدي متن کي د پاچا د يادوني ځخه دا په ډاګه کيږي چي اريا ئيانو په کوچاني ژوند کي هم د پاچاهی نظام درلود .

اريا ئېانود خپلو اوسېدو سيمو ته (اريانا ويجه)يا (اريانا ورشو) ويل . هغه مهال چي اوسنی بلخ يا پخواني بُخِدي ته ورسېدل ، هلته يې ديوه نوي مدنيت بنسټ کښيښود . د بُخدي لرغونی ښار يې دخ[illegible] اداري [illegible] د [illegible] ځنګ يې په کرهڼه او بڼوالی لاس پوري [illegible] د اوسېدو [illegible] جوړ کړل . ښار يې جوړ کړ او دهغه ښار د ساتني لپاره يې پلن ديوالودنه او لوړ برجونه ودان کړل ، چي زياتي نښاني يې لا تر اوسه پاتي دي .

د ځلور ګونو ويدي تولګيو ځخه دا په ډاګه کيږي چي اريائيان د پرمختللو او شاعرانه ادبياتو خاوندان وه . ټاکلي تولنيزمناسبات اوکورنۍ اړيکي يې درلودل .داسي ځانګړي اودله ايزاخلاقي اصول او مقامونه يې په خپلو کي درلودل چي د خپلو روحاني او مذهبي شخصيتونودرنښت به يې د هغو په پلي کولو سره پر ځای کاوه .

په بُخدي (بلخ) کي د اريا ئي وګړو زياتوالي هغوی اړ کړل چي د لويديځ او سهيل ختيځ پر لور په دله ايزه توګه د ليږد او مهاجرت لړی پيل کړي . د لويديځ پر لور لومړی پخواني

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارس یا اوسني ایران او بیا د او سنی ترکیې او تر هغه وړاندوکرښوهم تیر شول .هغه ډله اریا ئیان چي دسهیل ختیځ پرخوایې مخه وکړه ، هغوی بیا لومړی دلرغوني هندشمالي او بیا مرکزي سیموته ورسېدل
سمول

په ایران کي د بېستون لرغوني ټولګه د نړیوال کلتوري میراث په لړلیک کي وکښل (ثبت) شوه . د بېستون په لرغوني ټولګه کي د نورو اثارو او لرغونو توکو برسیره هغه تاریخي لیکنه چي د بېستون ډبرلیک په نوم نامتو شوئ دئ ، نه یوازي د ایران بلکي د دې سېمي د لرغوني تاریخ لپاره د لومړي لاس اخځ په توګه د ارزښت وړ دئ . همدې ارزښت ته په پام سره مي دا اړینه وګڼل چي د بېستون ډبر لیک په پښتو وژباړم .
د دې موخي د پلي کېدو لپاره مي د بېستون ډبرلیک د موندلو هڅي وکړې ، د ډبر لیک انګلیسي او پاړسي متنونه مي پیدا کړ ل او د کار د اسانتیا په هیله مي د ډبرلیک پاړسي متن د ژباړي نیت وکړ ، خو کله چي مي پاړسي او انګلیسي متنونه سره پر تله کړل ، په پاړسي متن کي مي یو شمیر تیروتني او نېمګړتیاوي ولېدلې ، د بېلګي په توګه د پاړسي متن شمېره پر له پسې نه ده لیکل شوې ، په داسي حال کي چي د انګلېسي متن شمیره پر له پسې لیکل شوېده ، په پاړسي متن کي د ډبر لیک یوشمیر کرښي نه دي لیکل شوي او یا د پامه لوېدلي دي ، خو په انګلسي متن کي ټولي کرښي شته . یوه بله نیمګړتیا داوه چي په پاړسي متن کي د یو شمیر هغو سیمو او وګړو نومونه اړول شویدي ، چي د ډبرلیک په متن کي راغلي دي ، خو په انګلیسي متن کي نومونه د ډبر لیک د متن سره برابر دي . دا او په دې ډول نوري لویې او وړې تیروتني مي مخي ته راغلې ، ځکه د پاړسي متن د ژباړ ي څخه وګرځېدم او د یونسکو وړد هړیتیج ، ایران چمبر سوسایټي ، سایس اونلاین او یو شمیر نورو انتر نیټ پاڼو څخه مي دبېستون ډبر لیک انګلېسي متن ، د ژباړي لپاره وټاکئ . په دې هیله چي د ځوانو څیرونکو او د لرغوني تاریخ مینه والو لپاره د ګټي وړ وګرځي ، په وړو وړو برخو کي یې دخپرېدو تکل کوم . (پوهنوال باوري)
د ډبرلیک په اړه لنډي څرګندوني
سمول

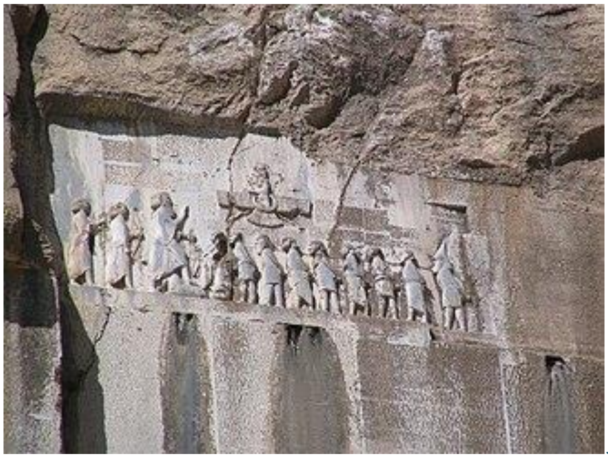
د بېستون ډبرلیک د اوسمهال یو انځور
.

د هخامنشیانو دریم پاچا داریوش د خپلي واکمنۍ پېښ لیک د بېستون په ډبرلیک کي حک او لیکلئ دئ . د دې ډبر لیک اوږدوالی په ټولیزه توګه شل متره او پنځوس سانتي متره او سور یې اوه متره او اتیا سانتي متره ته رسیږي . د لیکنو او انځورونو په تړاو دا ډبر لیک په دریو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخو وېشلئ دئ . تر ټولو زياته برخه يې نه متره او اتيا سانتي متره اوږدوالی لري او سور يې درې متره او دريشپيته سانتي متره ته رسيږي ، چې ٤١٤ څلورسوه څوارلس کرښې ليک لري او دا برخه په يوشمير ايراني خپرونو کي د پخوانئ پارسي ليک په نوم ياديږي . د همدې لوئ ډبرليک ښئ لور ته د انځورونو او ليکنو برخه شته چې د ايلامي ډبرليک په نوم ياديږي . دا برخه پنځه متره او شپېته سانتي متره اوږدوالی لري او سور يې درې متره او اويا سانتي متره ته رسيږي . او د بيستون ډبرليک دريمه برخه کيڼ لورته ليکل شوېده چي اوږدوالي يې پنځه متره او اوه شپيته سانتي متره رسيږي ، او سور يې درې متره او دريشپيته سانتي متره دئ .دا برخه هم په ايراني خپرونو کي د پخوانئ ايراني ليک په نوم ياديږي چې ټوله ٥٩٣ پنځه سوه درينوي کرښې لري . د اکدي يا بابلي ليک په نوم د دې ډبر ليک يوه بله برخه شته چې د ايلامي ليک بر سر ښئ لوري ته ليکل شوېده . دا برخه د ذوزنقي په شکل حک شوېده چې لوږوالي يې څلور متره او سور يې دوه متره او دوه پنځوس سانتي متره دئ ، په داسي حال کي چې د وروستی برخي سور يې دوه متره او يو ويشت سانتي متره ته رسيږي ، د ډبرليک دا برخه يوسل او دولس کرښې لري . په ټوليزه توګه د دې ډبر ليک ارتوالئ يوسل اوشل متره مربع ته رسيږي .

د ډبرليک بشپړ متن

سمول

لومړی ستون

سمول

د بېستون ډبرليک د لومړي ستون لومړی
اته کرښې

پېژندنه: د داريوش لقبونه او د هغه د پاچايئ ارتوالی

سمول

لوی پاچا ، د پاچاهانو پاچا ، د پارس پاچا ، د (Darius لومړی کرښه : زه داريوش (
لمسې . (Arsames زوی ، د ارسامس ( ) (Hystaspes هېوادونو پاچا ، د هيستاسپس
د هيستاسپس ، (Hystaspes دوهمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ زما پلار هيستاسپس (
د اريا رامنی ، (Ariaramne د ارسامس پلار اريا رامنی (، (Arsames پلار ارسامس (
هخامينش . (Achaemenes د تېس پيس پلار (، (Teispes پلار تېس پېس (
دريمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د دې امله موږ هخامنشي وبلل شو چې د ډېر پخوا اصيل يو ، د ډېر پخوا زموږ کورنی پاچاهان وه .
څلورمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ٨(تنه)زموږ له نيکه ګانو څخه پاچاهان وه . زه نهم (يم) موږ ٩ (تنه)يو په بل پسې (په دوو څانګو کي) پاچاهان يو .
په غوښتنه زه پاچا يم .) Ahuramazda پنځمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د اهورامزدا(
ماته اهورامزدا پاچاهي راکړېده .
شپږمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا ټوله هغه هېوادنه (دي) چې ما ته راغلل او د
بابولونيا) ، (Elam عيلام (، (Persia اهورامزدا په غوښتنه زه د هغوپاچا وم . پارس (
هغه چې سينډونو (Egypt مودرای (، (Arabia اربيا (، (Assyria اسيريا ، Babylonia(
ميديا (Media) ، (Ionia اونيا ، ( )) Sardis (فنيقيان) ، ساردیس (Those ته خيرمه دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درنگیانا (، (Parthia پارتیا (، (Cappadocia کپادوسیا (،(Armenia، ارمېنیا (
Drangiana) ، (Aria اریا) (Chorasmia خوارزمیا) ، Bactria باختریا) (، سغدیانا
(Sogdiana) ، (Gandara گندارا) ، (Scythia سا یتیا) ، Sattagydia ستاکیدیا)
او ټوله دیرویشت هېواده . (Maka ماکا) (Arachosia اراکوزیا) ،
اوومه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا (دئ) هېوادونه چي ماته راغلل . د اهورامزدا په غوښتنه زما مریان شول . ماته یي باج راکړ .او په شپه او ورځ کي هغه کوي چي زما له لوري ورته وویل شي .
اتمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ په دې هېوادونو کي چي څوک مي پلوي وو، هغه ته مي ښه ډالئ ورکړې او هغه څوک مي پوره وځپئ چي زما پلویتوب یي نه کاوه . د اهورا مزدا په غوښتنه دا هېوادونو زما د قانون درناوئ کوي ، هغسي چي زما له لوري ورته وویل شي هم هغسي کیږي .
نهمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ اهورامزدا ما ته دا پاچاهي وبخښل . اهورامزدا زما مرسته وکړه چي دا پاچاهي لاس ته راوړم ، او د اهورامزدا په مرسته دا پاچاهي لرم .

د سمیردیس وژل او د گایوماتا او ماگیان کودتا
سمول

لسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا (دئ) هغه څه دي چي تر پاچا کېدو وروسته مي تر د کوروش زوئ زما نه مخکي پاچا وو . د (Cambyses سره کړیدي . کمبایسیس (په نوم دهغه یو ورور وو چي د کمبوجیه پلارنئ او مورنئ سکه وو (Smerdis سمیردیس(. وروسته کمبوجیه هغه وواژه ، خو خلکو ته مالومه نه شوه چي سمیردیس مړ شویدئ . تر هغه وروسته کمبوجیه د مصر په لور ولاړ ، خلکو سرکښني وکړه (نافرماني) وروسته تر هغه په هېواد کي درواغ زیات شول هم په پارس ، هم په ماد او هم په ټولو هېوادونو کي .
یولسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛تر هغه وروسته یوتن جادوگر د گایوماتا(Gaumata) څخه وو ، پاڅون وکړ ، یو غر (د) ارکادر (Paishiyauvada په نوم چي دپایسهیاوودا (په نوم . هغه وخت چي یي پاڅون وکړ وبخن میاشتي څوارلسمه ورځ تیره (Arakadr) شوې وه . هغه وگړو ته داسي درواغ وویل (چي) زه ، سمیردیس د کمبوجیه ورور اود کوروش زوئ یم . وروسته له هغه ټول وگړي د کمبوجیه څخه وگرځېدل او په هغه پسي لاړل هم پارس ، هم ماد ، هم نور هېوادونه . پاچاهي یي ځان ته واخستل . د گراما پادا (Garmapada) میاشتي ۹ مه ورځ تیره وه ، هغه وخت یي پاچاهي د ځان کړه . وروسته له هغه کمبو جیه پخپله ومړ .
دولسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ گایوماتا جادوگر د کمبوجیه څخه پاچا هي واخستل . هغه (پاچاهي) چي د ډیري زماني راهیسي زموږ د کورنی وه . (خو) وروسته تر دې گاېوماتا نومي جادوگر د کمبوجیه څخه واخستل . پارس ، ماد او نور ایالتونه د هغه په نوم شول . هغه ټوله ونیول او پاچا شو .

داریوش گایوماتا وژني او خپل پاچاهي پرځای ساتي
سمول

دیارلسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ هیڅ څوک نه وو، نه پارسي او نه مادي او نه څوک زموږ له ذاته (تخم) څخه وو چي پاچاهي د هغه جادوگر گایو ماتا څخه ترلاسه کړي . اولس یي پیژندلئ (Smerdis ډېر زیات له هغه نه ډاریدئ ، ډېر هغه کسان چي هغه سمیر دیس (وو هغه یي مړه کړل ، په دې خاطر چي گویا بیا به مي رسوا کړي ، چي زه سمیر دیس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوروش زوي نه يم . هيڅ يوه د دې توان نه درلود چي دګاېو ماتا په اړه يو څه و وايي ، تر
څو چي زه راورسېدم . وروسته مي د اهورا مزدا څخه مرسته وغوښته ، اهورا مزدا زما
مياشتي ١٠ مه ورځ تيره شوې وه (BAGAYADI سره د مهربانۍ مرسته وکړه . د با ګيادي (
. هغه وخت ما ګاېو ماتا او د هغه څو تنه نږدې مهم مرستندويان (د هغه) ووژل . د سيکا
په نوم (يوتن) مي هلته (NISAYA د ماد په سيمه کي د نې سيا ((SIKAYAUVATI يووتي (
مړ کړ .پا چاهي مي له هغه واخيستل . د اهورامزدا په غوښتنه زه پاچا شوم . اهو را مزدا
پاچاهي ماته راکړه .

څوارلسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه پاچاهي چي زموږ څخه اخستل شوې وه ، هغه
مي له سره جوړه کړه . ما هغه (بيرته) پرحال کړه .هغسي چي پخوا وه . هغسي ما وکړل .
ما هغه نياوتونونه (پرستيشګاه) چي د ګاېو ماتا جادوګر په امر وران شوي وه ، ورغول
.اولس ته مي رمې او مرئيان چي ګاېو ماتا ترې اخستي وه بيرته ور وګرځول . ما اولس پر
خپل ځای مېشت (استوار) کړ . هم پارس ، هم ماد او هم هغه نور هېوادونه ، هغهسي چي
وړاندي وه . هغه څه چي اخيستل شوي (وه) بيرته مي ور وګرځول . د اهورا مزدا په
غوښتنه مي دا وکړل . ما هڅه وکړه چي خپله کورنۍ بيا هغه ځای ته ورسوم ، چي پخوا وو .
همداسي مي د اهورامزدا په مرسته وکړل چي بيا ګاېو ماتا زموږ کورنۍ را چاپير نه کړي .

پنځلسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه چي تر پاچا کېدو ورسته مي کړيدي
.

د اېلام د ايالت د اسينا او د بابل د نيدېنتوبل بلواګانې
سمول

شپاړسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛هغه وخت چي مي ګاېوماتا جادوګر مړ کړ ، تر هغه
کي (ELAM زوی په ايلام ((UPADARMA په نوم د اوپادارما ((ASINA وروسته د اسينا (
پاچا يم . تر هغه وروسته ايلاميان (ELAM پاڅون وکړ، او وګړو ته يې وويل چي زه د (
واوښتل (نافرمان) . د هغه اثينا پلويان شول . هغه په ايلام کي پاچا شو . يو بل تن په بابل
زوی ، هغه په بابل کي (AINAIRA په نوم د ا ينايرا ((NIDINTU-BEL کي د نيد نيتوبل (
د (NEBUCHADREZZAR پاڅېدئ . داسي يې وګړي تير ايستل (چي) : زه نيبوچا دير زار (
زوی يم . وروسته له هغه ټول بابليان د نيد نيتوبل پلويان (NABONIDUS نابوني دوس (
شول . بابل واوښت (نافرمان) هغه په بابل کي پاچاهي خپل کړه .

اوولسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته مي يوه خبرتيا ايلام ته وليږل . د اسينا (
ASINA) . يې نېولئ ماته راوست او هغه مي و واژه

اتلسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځيدم . د هغه نيد
نيتو بل په لور چي ځان يې نيوچادر زار باله . د نيد نيتو بل لښکرو دجله په خپل واک کي
درلوده . هلته ودريدئ . د اوبو تل ډير کښته (عميق)وو . وروسته ما خپل لښکر پر ژيو (
مشکها) او اوښانو سپاره کړل . او د يوشمير لپاره مي اسونه برابر کړل . اهورا مزدا زما
سره د مرستي مهرباني وکړل او د اهورامزدا په غوښتنه د دجلې څخه تير شوم . او هلته مي
د مياشتي ٢٦ ورځي (ASIYADIYA د هغه نيد نيتوبل لښکري زياتي وځپلې . د اسيا ديا (
تيري شوي وې .

نولسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه زه د بابل پر لور روان شوم . لا بابل
په نوم هغه ښارچي د فرات پر څنډو پروت دي ، (ZAZANA ته نه وم رسېدلې چي د زازانا (

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نيد نيتوبل چي ځان يې نيبوچا دير زار باله د خپلو لښكرو سره زما په وړاندي د جګړې ډګر ته راغئ . ورسته مي (دهغه سره) جګړه وكړه . اهورا مزدا زما سره د مرستي مهرباني وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه ما د نيد نيتوبل لښكري زياتي وځپلي . او پاته په مياشتي ۲ ورځي تيري وې چي (ANAMAKA اوبو كي ولوېدې . اوبو هغه يوړول . د انامكا (جګړه مي وكړه .

دوهم ستون

سمول

شلمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه نيد نيتوبل د څو تنو سپرو سره وتښتېدئ او د بابل پر لور ولاړ . وروسته له هغه زه د بابل پر لور وخوځېدم . د اهو را مزدا په غوښتنه مي بابل هم ونيوئ . او هم مي نيد نيتوبل را ټينګ كړ . وروسته (مي) نيد نيتوبل په بابل كي مړ كړ .

يوويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په بابل كي وم ، دا (هغه) هېوادونه چي زما څخه سركښه شول . پارس (PERSIA) ، ايلام (ELAM) ، ماد (MEDIA) ، اشور (ASSYRIA) ، مصر (EGYPT) ، پارت (PARTHIA) ، مرګيانا (MARGIANA) ، ستاكېديا (SATTAGYDIA) ، ساېتيا (SCYTHIA) .

د ايلام د مارتيا بلوا

سمول

دوه ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د مارتيا (MARTIYA) په نوم د ثين ثي خري (CINCIKHRI) زوی د پارس په يوه ښار كي چي كوګاناكا (KUGANAKA) نوميږي اوسېدئ . او د ايلام څخه را وپاڅېدئ . او وګړو ته يې وويل چي زه ايمانش (IMANISH) د ايلام پاچا يم .

دروېشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت زه ايلام ته نږدې ووم . وروسته له هغه ايلاميان زما څخه وډارشوه . مارتيا چي د هغوی لارښود وو ، را چاپيره كړ او هغه يې وواژه .

د ماد د فرورتېس بلوا

سمول

څلور ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د ماد اوسېدونكئ فرورتېس (PHRAORTES) نومئ په ماد كي ښورښ وكړ . داسي يې وګړو ته وويل چي زه خشهاترايت (KHSHATHRITA) له ذاته يم . ورسته يې د ماد لښكر چي د هغه په قصر كي (وه) د ثاكساريس (CYAXARES)) زما نه يې سركښي وكړل او د هغه فرورتېس په لوري ولاړل . او هغه په ماد كي پاچا شو .

پنځه ويشتمه كرښه : داريوش پاچا وايي ؛ زما تر امر لاندي پارسي او مادي ځواک لږ وو . وروسته مي لښكر وليږه . د هيدارنېس (HYDARNES) په نوم زما يوتن مرئې وو هغه مي د لښكر سالار وټاكئ . داسي مي هغه ته وويل : (چي) هلته ولاړ شئ هغه مادي لښكر چي خپل ځان زما (تابع) نه ګڼي هغه وځپئ . ورسته له هغه وهېدارنيس د لښكر سره ولاړ ، چي په نوم د ماد ښار يوه اوسېدونكي د ماديانو سره جګړه (MARU) ماد ته ورسېدئ د مارو (وكړه هغه چي د ماديانو مشر وو . هغه وخت هلته نه وو ، او اهورامزدا زما مرسته وكړه ، د اهورامزدا په غوستنه زما لښكر هغه سركښه جګړه ماران زيات وځپل . د انا مكا (ANAMAKA) مياشتي ۲۷ مه ورځ تيره وه . هغه وخت چي جګړ ه پيل شوه . ورسته له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوم سیمه ما ته پاته شوه تر څو چي زه ماد ته ورغلم (Kampandaپه ماد کي د کمپاندا (
.
د ارمنیانو بلوا
سمول
په نوم (Dadarshiشپږ ويشتمه کربښه : داريوش پاچا وائي ؛ زما يومرئي د دادارشي (
چي ارمن وو ، هغه مي ارمنستان ته وليږئ . هغه ته مي وويل : مخ ته ولاړ شه او هغه
سرکښه لښکري چي ځان زما (تابع) نه ګڼي وځپه . وروسته دادارشي وخوځيدئ . چي
ارمنستان ته ورسېدئ ، ټوله هغه سرکښان سره راټول شوه او د دادارشي پر ضد يې جګړه
په نوم د ارمنستان یوه وګړي جګړه وکړه . اهورامزدا زما (Zuzahyaپيل کړه . د زوزاهيا (
مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکروهغه سرکښان ډير وځپل . د تيورا واهرا
مياشتي ۸ مه ورځ تيره وه ، چي دا جګړه وشوه . (Thuravahara(
اوه وېشتمه کربښه : داريوش پاچا وائي ؛ بيا دوهم ځل سرکښنه کسان سره راټول شوه او د
په نوم دا (Tigraدادارشي په وړاندي ئي جګړه پيل کړه . د ارمنستان يوه تن د تيګر ا (
جګړه وکړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهو رامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښنه
کسان ډير وځپل . د تيوراواهرا د مياشتي ۱۸ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت جګړه پېل شوه .
اته ويشتمه کربښه : داريوش پاچا وائي ؛ د دريم ځل لپاره سرکښنه کسان سره راټول شوه او
په نوم (Uyamaد دادارشي په وړاندي ئی جګړه پيل کړه . دارمنستان يوه تن د دژي اوياما (
جګړه وګره . اهورامزدا زما مرسته وکړه . زما لښکرو د اهورامزدا په غوښتنه هغه سرکښنه
مياشتي ۹ مه ورځ تيره وه چي دا جګړه پيل (Thaigarciکسان ډير وځپل . د تا يګارسي (
شوه . وروسته دادارشي زما په غوښتنه په ارمنستان کي پاته شو ، تر هغه چي زه ورسېدم .
په نوم پارسي (Vaumisa,نه ويشتمه کربښه ؛ داريوش پاچا وائي ؛ وروسته مي د وايميسا (
مرئي ارمنستان ته وليږئ او هغه ته مي وويل : وړاندي ولاړ شه او هغه سرکښنه کسان چي
خپل ځان زما (تابع) نه ګڼي هغه وځپه . وروسته وايميسا وخوځېدئ . چي ارمنستان ته
ورسېدئ (هلته) ټوله سرکښان راټول شوه او جګړه ئي د وايميسا په وړاندي پيل کړه . يوه
نوميږي او د اشور اړوند ده ، جګړه پيل شوه . اهورامزدا زما سره (Izalaسيمه چي ايزلا (
مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښنه کسان ډير وځپل . د انا مکا
۱۵ مه ورځ تيره وه ، چي دا جګړه وشوه .
ديرشمه کربښه : داريوش پاچا وائي ؛ بيا دوهم ځل سرکښان راټول شوه او د وايميسا په
په نوم په ارمنستان کي جګړه پيل (Autiyaraوړاندي ئي جګړه پيل کړه . د او تي يارا (
کړه . اهورامزدا زما مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه سرکښنه کسان
نږدې ورستئ ورځي وې چي جګړه (ThuravaharâThenډير وځپل . دتيوراواهرا تن (
پېل شوه . . وروسته له هغه وايميسا زما لپاره په ارمنستان کي پاته شو ، څو چي زه ورسېدم
.
د ماديانو د بلوا پای
سمول
څخه را (Babylonيودېرشمه کربښه : داريوش پاچا وائي ؛ وروسته له هغه زه د بابل (
پر لور وخوځېدم، چي ماد ته ورسېدم دهغه ښار يو اوسېدونـکئ د (Mediaووتم . د ماد (
ځان د (Phraortesپه نوم ، په هغه سيمه کي چي فراورتيس ((Kunduruکوندورو(
ماد پاچا باله ، د خپلو لښکرو سره زما په وړاندي د جګړې په نيت راغئ . د هغه سره مي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگړه وکړه . اهو را مزدا زما سره مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه هغه فراورتيس
۲۵ ورځي تيري شوي وې ، چي جگړه (ADUKANAISHA مي ډير وځپئ . د ادوكانا ئيشه (
وشوه .
د خپل يو (PHRAORTES دوه ديرشمه كربښه : داريوش پاچا وائي ؛ وروسته ، فراورتيس (
په نوم سيمه د سوروانه شول . (RAGA شمير سپورو سره وتښتېدئ . په ماد كي د راگا (
وروسته مي د هغه په تعقيب لښكر وليږه . فرورتيش ونيول شو او ما ته راوستل شو . ما هم
د هغه پوزه او هم دوه غوږونه پرېكړل او ژبه مي ور غوڅه كړل ، او يوه سترگه مي ور ړنده
د يوه برج په دننه كي په دار وځړاوه . (ECBATANA كړل . او وروسته تر هغه مي دايكبتانا(
او د هغه پلويان وليدئ .
د ثيسانتخما (SAGARTIAN دري ديرشمه كربښه : داريوش پاچا وائي ؛ يو تن سگارتي (
په نوم زما (امر) نه سر وغړاوه . داسي يي خلكو ته وويل چي : زه د (CISANTAKHMA)
له ذاته يم . وروسته مي تخمس پادا (CYAXARES سگارتي پاچايم ،او د ثايكسا ريس (
په نوم زما يوه تن مرئي د پارسي او مادي لښكر لاربښود وټاكئ او (TAKHMASPADA)
هغوئ ته مي وويل : مخ ته ولاړ شئ هغه سركښه كسان چي ځان ز ما (تابع) نه گڼي وځپئ
. وروسته تخميس پادا د لښكرو سره هغه لوري ته وخوځېدئ . د چي ثيسا نتخما سره يي
جگړه وكړه . اهورا مزدا زما سره مرسته وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه زمالښكرو هغه
سركښان وځپل او چي ثيسانتخما يي ونيوئ . ماته يي راوست . وروسته مي د هغه پوزه دوه
غوږونه ور غوڅ كړه او يوه سترگه مي ور ړنده كړه . زما د مانئ سره مي تړلئ وساتئ ټولو
كي په دار وځړاوه . (ARBELA خلكو هغه وليدئ او وروسته مي هغه په اربيلا (
څلور ديرشمه كربښه : داريوش پاچا وائي ؛ دا هغه دي چي په ماد كي مي تر سره كړل .
د پارتيانو بلوا
سمول
(HYRCANIA او هاير ثانيا(PARTHIA پنځه ديرشمه كربښه : داريوش پاچا وائي ؛پارتيا (
وبلل . زما پلار (PHRAORTES زما څخه وگرځېدل (نافرمانه شول)ځانونه يي د فراورتيس (
چي په پارت كي وو ، د هغه نه وگړ ي وگرځېدل او سركښه (HYSTASPES هايستاسپس(
شول . وروسته هايستاسپس د خپلو ملگروځواكونو سره وخوځېدئ . د ويشپاوزاتي (
په نوم ښار كي يي د پارتيانو سره جگړه وكړه . اهورامزدا زما سره (VISHPAUZATI,
هغه سركښان ډير (HYSTASPES مرسته وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، هايستاسپس(
مياشتي ۲۲ ورځ تيره شوې وه ، چي دا جگړه وشوه . (VIYAKHNA وځپل . دا د وياخنا (
درېيم ستون
سمول
RAGA شپږديرشمه كربښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته مي يوشمېر پارسي لښكر د راگا (
څخه دهايستاسپس مرستي ته وليږل ، چي لښكر هايستاسپس ته ورسېدل ، وروسته (
كي د (PARTHIA هايستاسپس هغه لښكر د ځان سره (مل) كړه ،او وخوځېدئ . په پارتيا (
په نوم ښار كي يي د ښوربنيانو سره جگړه وكړه . اهورامزدا (PATIGRABANA پتي گرابا نا (
زما سره مرسته وكړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، ويشتاسپ هغه ټوله سركښان ډير وځپل . د
لومړی ورځ تيره وه چي دهغوئ ترمنځ دا جگړ ه پيل شوه . (GARMAPADA گارما پادا(
اوه ديرشمه كربښه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته هېواد زما شو . دا (دي) هغه دي
چي زما په وسيله په پارتيا كي تر سره شويدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مارګينا د فرادا بلوا

سمول

په نوم (MARGIANA)اته ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ يو ايالت چي د مارګيانا (په نوم يو تن د مارګيانا اوسېدونکو خپل مشر (FRADA)يادېږي ، ښورښ وکړ . د فرادا (BACTRIA) په نوم زما پارسي مرئې و باکتريا ((DADARSHI)وټاکئ . وروسته مي دادارشي (ته وليږئ ، او هغه ته مي وويل چي مخ ته ولاړ شه او هغه ځواکونه چي ځان زما (تابع) نه ګڼي وځپه . وروسته دادارشي د لښکرو سره هغه لور ته وخوځېدئ . د مارګيا نيانو سره يي جګړه وکړه . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو ټوله ۲۵ مه ورځ تيره وه ، هغه وخت چي دا (ASIYADIYA)سرکښان ډير وځپل . د اسي يا ديا (جګړه پيل شوه .

نه ديرشمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) چي زما په وسيله په باکتريا کي تر سره شويدي .

د پارس د واهيازداتا بلوا

سمول

په نوم يوتن په (VAHYAZDATA)څلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د واهيازداتا (سيمه کي ميشت وو . (YAUTIYA)نومي ښار کي چي د پارس په ياويتيا ((TARAVA)تاراوا(SMERDIS)هغه د دوهم ځل لپاره ښورښ وکړ . داسي يي وګړو ته وويل چي : زه سميردېس (د کوروش زوئ يم . وروسته هغه پارسي ځواکونو چي مانئ ته پخوا د انشان ((ANSHAN) څخه راغلي وه زما په وړاندي يي ښورښ وکړ . او د هغه واهيازداتا لوري ته واوښتل او (هغه) په پارس کي پاچا شو .

يوڅلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته مي هغه پارسي او مادي لښکر چي زما تر په نوم زما يو پارسي مريي مي د (ARTAVARDIYA)امر لاندي وه ، وليږلې . د ارتا وارديا (لښکرو مشر کړ . يوبل پارسي لښکر مي په ځان پسې د ماد پر لور وخوځاوه . وروسته ارتا وارديا د لښکرو سره د پارس پر لور وخوځېدئ . چي پارس ته ورسېدئ ، وهيازداتا جوړ کړئ وو د پارس په (SMERDIS)چي ځان يي سميرديس ((VAHYAZDATA) نومي ښار کي د ارتا واردياپه وړاندي جګړې ته راووت . ورسته له هغه يي (RAKHA)رخا(جګړه وکړه . اهورامزدا زما سره مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکرو هغه د و مياشتي ۱۲ مه ورځ (THURAVAHARA)هيازداتا ځواکونه ټوله ډير وځپل . د تورا واهارا (تيره شوې وه چي جګړه پيل شوه .

دوه څلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه ، هغه وهيازداتا د يو لږ شمير لوري ته وخوځېدئ . د هغه ځايه (PAISHIYAUVADA)سپرليو سره وتښتېدئ . د پاشيايوادا (څخه يي لښکر راټول کړ . او تر هغه وروسته يي د ارتا وارديا سره جګړه پيل کړه . د پارګا په نوم غره سره يي جګړه پيل ګړه . اهو را مزدا زما مرسته وکړه . د (PARGA -)(اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر د وهيازداتا ځواکونه زيات وځپل . د ګارما پادا (د مياشتي۵ مه ورځ تيره وه چي دا جګړه ونښته او وهيازداتا يي ونيوئ او (GARMAPADA د هغه نږدې ټول ملګري يي هم ونيول .

در ې څلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي؛ وروسته له هغه وهيازداتا او د هغه نور ميرني په نوم ښار کي مي په دار (UVADAICAYA)چي زيات ورته نږدې وه د پارس په يوواداېڅايا (وځړول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه چي په پارس کي زما په وسيله تر سره شول .

پنځه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وهيازداتا چي خپل ځان يې سميرديږ باله ، ته ليږلي وه .د هغه پر ضد مي زما يو مرئي د ARACHOSIA) هغه لښکر (و) اراکوزيا(په نوم چي ما د اراکوزيا او . . . ښار او د هغو مشر ټاکلي وو . هغوئ ته (VIVANA وېوانا) يي ووېلي وه چي : ورانډي ولاړ شئ وېوانا او د هغه لښکر چي ځان د داريوش پاچا (تابع) ګڼي ، وځپئ . وروسته له هغه د هيازداتا ليږل شوي لښکر د وېوانا په وړاندي د جګړې لپاره نومي سړي هلته جګړه وکړه . اهورا مزدا (KAPISHAKANI و خوځېدل . دڅي کاپيشا کاني (زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه زما لښکر هغه سرکښان ډير وځپل . د اناماکا ١٣ مه ورځ تيره شوې وه ، چي دا جګړه پيل شوه . (ANAMAKA(

شپږ ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ تر هغه وروسته بيا ښورښيان سره يوځای شول په نوم سيمه کي يې (GANDUTAVA او د وېوانا په وړاندي يې جګړه پيل کړه د ګندوتاوا(جګړه وکړه . اهو را مزدا زما مرسته وکړه . د اهو را مزدا په غوښتنه زما لښکر د هغه مياشتي ٧ مه ورځ تيره شوې وه ، چي (VIYAKHNA ښورښيانو لښکر ډير وځپئ .دو ياخنا (دا جګړه پيل شوه .

اوه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته ، هغه تن چي د لښکرو مشر ټاکل شوئ وو او وهيازداتا د وېوانا پر ضد ليږلئ وو ، هغه د يو څو تنو سپرلو سره وتښتېدئ او لاره يې نومي سيمي تر څنګ تير شو . وروسته له (ARSHADA واخستل . په اراکوزيا کي د ارشادا (هغه وېوانا د خپل لښکر سره د هغه ښار وخوځېدئ . هلته يي د هغه ټول نږدې ملاتړي ونيول او مړه يې کړل .

اته ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه هېواد زما شو . دا (دي) هغه چي په اراکوزيا کي زما په وسيله تر سره شول .

ارخا، د بابليانو دوهمه بلوا

سمول

نه ځلويښتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ هغه وخت چي په پارس کي وم ، دوهم ځل بيا زوئ (HALDITA په نوم چي د هالديتا ((ARKHA بابليانو ښورښ وکړ . يوتن ارمني د ارخا (په نوم سيمه کي يې درواغ وګړو ته (DUBALA وو ، په بابل کي ښورښ پيل کړ . د دوبال (زوئ يم . (NABONIDUS د نابونېدوس ((NEBUCHADREZZAR ويل چي زه نبو چادر يزار (وروسته له هغه بابليانو زما له امره سرکښي پيل کړه ، او د هغه لوري ته ولاړل . هغه بابل ونيوئ او په بابل کي پاچا شو .

پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ وروسته له هغه مي لښکر بابل ته وليږل . د اينتا په نوم زما يو پارسي مرئ مي د لښکرو مشر وټاکئ .او هغه ته (INTAPHERNES فيرنيس (مي داسي ووېل چي : وړاندي ولاړ شئ او هغه بابلي لښکر چي خپل ځان زما (تابع) نه بولي وځپئ . وروسته له هغه انتا فيرنيس د بابل په لور وخوځېدئ . اهورا مزدا زما مرسته وکړه . د اهورامزدا په غوښتنه ، انتا فيرنيس بابليان وځپل او بنديان يې راوستل . د ورکزن ٢٢ ورځي تيري شوي وي ، هغه وخت ارخا چي په درواغو يې ځان نبو (VARKAZANA(چادر يزار باله او هغه کسان چي نږدې پلويان يې وه ، ونيول . امر مي وکړ او ارخا او د هغه سړي او نږدې ملګري يې په بابل کي په دار وځړول شول .

ځلورم ستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمول
یوپنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا (دي) هغه چي په بابل کي زما په وسیله تر سره شول .
دوه پنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا (دي) هغه چي د اهورامزدا په غوښتنه مي د تېر یوه کال په ترڅ کي وروسته له هغه چي پاچا شوم ، تر سره کړل . ۱۹ جګړې مي وکړې . د اهورامزدا په غوښتنه مي هغوئ وځپل . او ۹ تنه پاچاهان مي ونیول . یو ګایوماتا د کوروش (SMERDIS جادوګر وو . او دروواغ یې ویل چي زه سمیردیس ((GAUMATA) په نوم د ایلام (ASINA زوئ یم او په پارس کي یې ښورښ جوړ کړئ وو . یو د اسینا (اوسېدونکئ وو . هغه دروواغ ویل چي زه په ایلام کي پاچا یم او هغه په ایلام کي زما په بابلي وو . هغه دروواغ (NIDINTU-BEL وړاندي وګړي سرکښه کړ ل . یو بل تن نیدینتو بیل (زوئ یم (NABONIDUS نیبوچادریزار د نبونیدوس ((NEBUCHADREZZAR, ویل چي زه (په نوم د پارس وو (MARTIYA او په بابل کي یې زما په وړاندي ښورښ وکړ . یوهم مارتیا (د ایلام پاچا یم اوپه ایلام کي یې زما په (IMANISH او هغه دروواغ ویل چي زه ایمانش (نومئ وو . هغه دروواغ ویل چي : (PHRAORTES وړاندي ښورښ وکړ . یو د ماد فراورتیس (د کورنئ څخه یم او ماد یې (CYAXARES د کیا کساریس ((KHSHATHRITA زه خشا تریتا (CISANTAKHMA ښپسانتا خما (SAGARTIAN زما له امره وه ایست . یود سا ګارتیان (له کورنئ څخه یم او د (CYAXARES نومئ وو ، او دروواغ یې ویل چي زه د کیا کساریس (MARGIAN سا ګارتیا پاچا یم ، او ساګارتیا یې تر واک لاندي کړه . یو فرادا مارګیاني (وو . دروواغ یې ویل چي : زه د مرو پاچا یم . او مرو یې تر واک لاندي کړه . یو FRADA نومئ د پارس وو . دروواغ یې ویل چي : زه سمیر دیس (VAHYAZDATA, وهیازداتا ((ARKHA د کوروش زوئ یم . او پارس یې په ښورښ راوست . یو ارخا ((SMERDIS) زوئ یم . (NEBUCHADREZZAR نومئ ارمني وو . دروواغ یې ویل چي : زه نیبوچادریزار (او با بل یې زما د فرمانه وه ایست .
دریپنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا ۹ تنه پاچا هان مي په دې جګړو کي ونیول .
څلورپنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي : دا (دئ) هیوادونه سرکښه شول . درواغو هغوئ نافرمانه کړل ، چي هغوئ وګړو ته درواغ و ویل . وروسته اهورامزدا هغه زما په واک کي راکړل . هر ډول چي مي هیله وه هغه ډول مي له هغوئ سره وکړل .
پنځه پنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ ته چي له دې وروسته ښایي پاچا شې ځان په زیاتي پیاوړتیا له درواغو څخه لیري وساته . که چیري داسي فکر وکړې چي هېواد دې وساتل شي ، هغه کسان چي درواغ وایي هغوئ ته کلکه جزا ورکړه .
ددې لیکنې د رښتینوالۍ پخلی
سمول
شپږ پنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا (دي) هغه څه چي ما کړیدي . د اهورامزدا په غوښتنه مي په هغه یوه کال تر سره کړل . ته چي تر دې وروسته دا لیکنه ښایي ولولي ، هغه څه چي زما په وسیله تر سره شویدي ، ستا باور پرې وشي ، نه ښایي چي دا درواغ وګڼې .
اوه پنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ اهورا مزدا خپل (حاضر او حضور) شاهد ګڼم ، هغه چي مي په یوه کال کي تر سره کړیدي رښتیا دي ، نه درواغ .
اته پنځوسمه کرښه : داریوش پاچا وایي ؛ د اهورا مزدا په غوښتنه ما زیات کارونه کړیدي ، او له همدې کبله دا لیکنه و لیکل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ليکنې د سپېڅلتيا او د خپرولو پخلى
سمول
نه پنځوسمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د پخوانيو پاچاهانو داسي کړني نشته چي ما د اهورامزدا په غوښتنه په يوه کال کي تر سره کړيدي .
شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛اوس په هغه څه چي زما په وسيله تر سره شويدي ، ستاسو باور پرې وشي .او همدا ډول وګړو ته و واياست .مه يې پټوئ . که دا خبره پټه نه کړئ او وخلکو ته وواياست ، (نو) اهورا مزدا دي ستاسو دوست وي ، ستاسو کورنئ دي زياته ، او ژوند مو ډير اوسه .
يوشپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا وينا د خلکو پټه کړئ ، او وګړو ته ونه واياست ، اهورامزدا دي ستاسو دښمن وي او ستاسو کورنئ دي ورکه (محوه) وي .
دوه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دئ) هغه څه چي ما تر سره کړيدي . په هغه يوه کال کي د اهورامزدا په غوښتنه مي تر سره کړيدي .اهو را مزدا زما مرسته کړيده ، او هم هغه نورو خدايانو ، چي شته .
د رښتينولۍ او راستۍ اهميت
سمول
درې شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ د دې لپاره اهورامزدا او نورو هغه خدايانو چي شته زما سره مرسته کړېده چي ، کرغيرن نه وم ، درواغجن نه وم ، تبا ه کوونکئ نه وم ، نه زه او نه زما کورنئ . رښتنئ وم ، نه مي د خوار او نه د زورور سره زور وهلئ دئ .هغه چا چي زما د کورنئ سره ملتيا کړيده ، هغه مي نازولئ دي . او هغه چي زيان يې راته اړولئ هغه ته مي کلکه جزا ورکړېده .
څلور شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي ښايي تر دې وروسته پاچا يې ،هغه څوک چي درواغجن وي او يا هغه چي تبا ه کونکئ وي د هغه دوست مه اوسه . په کلکه هغه ته جزا ورکړه .
د نېکمرغۍ او بدمرغۍ دعاګانې
سمول
پنځه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ ته چي تر دې وروسته دا ليکنه چي ما ليکلي او يا دا څيرې چي ته ويني ، داسي نه چي وراني يې کړې . تر هغو چي توان لرې ، وه اي ساته .
شپږ شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او دا انځورونه و وينې (او) وراني يې نه کړې ، تر هغه چي توان ولرې ، ويې ساتې ، اهورامزدا دي ستا دوست وي او کورنۍ دې زياته او ژوند دې ډير اوسه ، او هغه څه چي کوې هغه دي اهورامزدا در لره ښه کړي .
اوه شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ که دا ليکنه او انځورونه ووينې (او) وران يې کړې تر څو چي توان دي شته ويې نه ساتې ، اهورا مزدا دې تا وځپي . او ستادې کورنئ ورکه وي . او هغه څه چي کوې اهورا مزدا دي هغه وران کړي .
اته شپيتمه کرښه : داريوش پاچا وايي ؛ دا (دي) هغه کسان چي د جادوګرګايوماتا (GAUMATA) چي ځان يې سميردي باله ، د(هغه) وژلو پر مهال هلته وه .په هغه وخت د پارسي واياسپارا (INTAPHERNESهغوئ مرسته وکړه . زما پلويان (وه) اينتا پاير نيس (زوئ ، (THUKHRAنومئ د پارسي توخرا ((OTANESزوئ ، اوتانيس ((VAYASPARA) زوى ، هيدارنيس (MARDONIUSنومئ د پارسي ماردونيوس ((GOBRYASګئو برورياس (زوئ ، ميګابيازوس (BAGABIGNAنومئ د پارسي بګا بيګنا ((HYDARNES)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی ، اردومانش (Datuvahya,نومئ د پارسي داتوواهيا ((Megabyzus)
زوئ . (Vahaukaنومئ د پارسي واهاوکا ((Ardumanish)
نه شپیتمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ ته چي له دې وروسته ښایي پاچي یې ، د دې کسانو د کورنیو ښه ساتنه وکړه .
اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ د اهورامزدا په غوښتنه مي دا لیکنه په بل ډول هم (ژبي)برسیره مي هم پر دړو (لوح) او هم پر پوستکو ترتیب (Aryanوکړه ، پر ارینې (کړه . دا لیکنه د مهر په وسیله ومنل (تائېد) شوه . زما په وړاندي نوشته او هم ولوستل شوه . وروسته تر هغه مي دا لیکنه ټولو ځایونو او هېوادونو ته ولیږل او خلکو یې هرکلئ وکړ .

پینځم ستون

سمول

د اېلام د ایالت یوه نوې بلوا (منی 521)

سمول

یو اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا هغه څه دي چي ما د خپل پاچا کېدلو وروسته په نومیږي ، بیا یاغي شو . (Elamدوهم او دریم کال کي تر سره کړیدي . یو ایالت چي ایلام (نومېدئ په ایلام کي ... د هغو مشرشو . بیله ځنده مي خپل (Atamaitaیو تن چي اتا مېتا (نومېدئ د (Gobryasڅلورم پوځ (هلته) ولیږئ .زما یو پارسي مر ئې چي گو بر یاس (هغه لښکر مشر وټا کئ . او گو بر یاس د ایلام پر لوري وخوځېدئ ، د ایلامیانو سره یې مقابله پیل کړه . گو بر یاس بیله ځنده ایلامیان وځپل او د هغو مشر یې ونیوئ . هغه یې ماته راوست او ما هغه و واژه ، وروسته له هغه ایالت زما شو .
دوه اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ ایلامیان ډیر بې وفا دي . اهو را مزدا د هغوئ مرسته ونه کړه . اهو را مزدا زما مرستندوئ شو . او د اهو را مزدا په غوښتنه زه بر یالئ شوم او هغوئ مي له منځه یوړل .
درې اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لویه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اویا څوک مړ کړي .

د سایتیانو پر ضد جگړه (519/520)

سمول

څلور اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ له هغه جگړې ورو سته د خپل پوځ سره سایتیا ته ولاړم . هلته سا یتیا را ته سر کښیښود (تسلیم شول) . سایتیا ئیان زما (Scythia) سره شول او زه بحیرې ته ورسېدم . او هغه بل خوا ټوله زما دپوځ په وړاندي ودریدل ، وروسته مي جگړه (ور سره) وکړه او هغوئ مي ډیر وځپل . او د هغوئ نور (مشران) هم . ما هغوئ ونیول او بندیان مي کړل او هغوئ چي زما مخه یې نیول ،و مي وژل . د هغوئ مي ډیر وځپېئ . او بیا مي هغوئ ته بل مشر وټاکئ . وروسته (Skunkhaمشر سکونخا (تر هغه دا ایالت زما شو .
پنځه اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ سایتیا ئیان مي وځپل او اهو را مزدا زما مرسته وکړه او د اهو را مزدا غوښتنه او مهرباني وه چي هغه ټوله مي له مېنځه یوړل .
شپږ اویا یمه کربښه : داریوش پاچا وایي ؛ دا د اهو را مزدا مهرباني او لویه مرسته ده چي چا ته ژوند ورکړي اویا څوک مړ کړي .

د ژباړونکي یادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمول
لکه چي په پیلامه کي مي څو اړینوټکو ته د درنو لوستونکو د پام اړولو په نیت څو کرښي لیکلي وې ، دادئ د دې ژباړي په ورستئ برخه کي هم د دریو اړینو ټکو یادولو ته ستاسو درنو لوستونکو پام اړول غواړم :
لومړئ : هڅه مي وکړل چي د بېستون کتبې بیلا بیلي نسخي (د فارسي او انګلیسي بیلا بیلي نسخي) د ژباړئ پر مهال په پام کي ونیسم او د بشپړېدو لپاره یې هڅي پر له پسي وساتم . چي له نېکه مرغه دادئ د بېستون کتیبې د هغو نسخو څخه چي تر اوسه مي لوستلي او لیدلي دي ، د هغو په بشپړه ژباړه بر یالئ شوم .
دوهم : هڅه مي وکړل چي د سیمو او کسانو د نومونو سره یوځای د هغو نومونه په انګلیسي رسم الخط هم ولیکم ، چي د لوستلواوپیژندلو پر مهال دتیر وتنو مخه ونیول شي .
دریم : دا ورستئ برخه چي تاسو درانه لوستونکي یې لولئ ، د بېستون په فارسي متونو کي نه ده راغلي ، ښايي دپامه به لویدلي وي او یابه یې په فارسي متن کي د زیاتولو اړتیا نه وي لیدل شوې .خو هغه یوه نیمګړتیا چي په انګلیسي متن کي شته هغه په همدې ورستئ برخه کي درې اویایمه او شپږ اویا یمه کرښه په یو ډول لیکل شوېده چي ښايې بیا (تکرار) لیکل شوې وي .
د دې ژباړي په پای کي د دې ټکي یادول هم اړین ګڼم چي ، که ښاغلي لوستونکي د دې کتیبې د ژباړي په اړه کومه نېوکه ، نظر او یا وړاندیز لري او یا یې تر دې لا بشپړ متن په واک کي لري ، زما سره د همدې پاڼي د اړیکو له لاري ، را بطه وکړي ، ډېر به یې منندوئ یم

څه ناڅه زره کاله تر میلادي پخوا کالونو کي داوستايي مدنیت بنسټ په بلخ یا پخواني بخدي کي کېښېښودل شو .دې مدنیت ته ځکه اوستايي وايي چي معلومات یې د هغه مذهبي کتاب پر بنسټ تر مورخینو رسیدلي چي د اوستا په نوم یادیږي . اوستا د زردشت یا سپینتمان له خوا ویل شوي نصحتونه دي چي د زردشت تر مړیني وروسته د هغه پیروانو دا نصیحتونه را ټول او داوستا په نوم یې یاد کړل .

د اوستا ماناد قانون او هدایت په توګه زیاته کارول شوېده . لومړني اوستايي متن د غوایي پر پوستکي لیکل شوئ و . د سکندر دواکمنئ پر مهال د اوستا زیاته برخه چي پر پوستکو لیکل شوې وه ، وسوځول شوه . د دې پوستوکو شمیره ۱۲۰۰ یو زر او دوه سوه ته رسېدل . تر سکندر وروسته د زردشتي ائېن پیروانو د اوستا پاتي شوني را ټولي او د هغو پر بنسټ یې د اوستا پنځه برخي ولیکلي چي د : یسنا، وېسپرد ، ویندیداد ، یشت او وړوکي اوستا په نوم یادیږي .

زردشت ٦٦٠ کاله د مخه تر مېلاد په بلخ کي زیږېدلئ دئ . په شل کلنئ کي منزوي شوئ او په ٤٢ کلنئ کي یې دلار ښود دعوا وکړه . خپل نصحیتونه یې پیل او ګشتاسپ پاچا یې خپلي لاري ته دعوت کړ . ګشتاسپ یې دعوت ومانه او دهغه پیرو شو . زردشت په خپل ائېن کي اهورا مزدا د نیکئ خدای او اهریمن د بدئ خدای ګاڼه او د هغو دوو تر منځ یې مجادله او مقابله همېشنئ ګڼله . خپلو پیروانو ته به یې ویل چي د اهورامزدا لورئ ته ودریږي او د اهریمن له شره ځان وساتي . تر ټولو مهمي ویناوي یې نیک فکر کول ؛ نیک ویل ؛ نیک کارکول ؛دي ، چي د اوستا یې متنونو په مرسته تر اوسه را رسېدلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د نصیحتونو له شمیره دا یوه بیلگه یادو چي په اوستا کي راغلي ده : ستاسو څخه پوښتنه کوم ای اهورا مزدا ! د هغه چا سزا څه ده ، چي د خپلي واکمنۍ لپاره د دروغو او بدو عملونو لاره خپله وي ؛ او هغه بد عمله چي بېوزلو ، ناچارو او فقیرانو ته یې بیله ازار او ستمه بل څه نه رسیږي ؛ که څه هم چي د غریبانو او بزگرانو له لوري هغه ته کوم ازار نه رسیږي ؛ و ویل شوه چي : هیڅ یو ستاسو له ډلي دهغه بدعمله خبرو او حکم ته غوږ مه نیسی ، ځکه چي هغه ستاسو کور کلی او ښار د اړتیا او فساد سره مخ کوي ، ځکه یې د سلاح په زور له خپله ځانه لیري کړی ! .

د اوستا یې مدنیت پر مهال اریا یې وگړو داسي دودونه درلودل چي تر اوسه هم د یو شمیر قبیلو او قومونو په منځ کي معمول دي . د بیلگي په توگه د نیزې وهلو لوبه ، د اس ځغلولو لوبه ، د کال د لومړی ورځي جشن ،اتڼونه ، د مېلو د ورځو سندري ،موسیقي او داسي نور یاودولای شو . اوستا د هغه مهال یو شمیر سیاسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چي د افغانستان په تاریخ کي د ا برخه د کیسه یې تاریخ (تاریخ اساطیري) په نوم مشهوره شوېده

د افغانستان د پښتنو پهٔ اړه مشهور باب

سمول

افغانستان د اسیا د لویې وچي په زړه کي پروت لرغونی هیواد دی . د دې هیواداوسیدونکو په زیات زماني واټن کي ډول ډول مدنیتونه مینځته راوستي ،او ستري کارنامې او نه هیریدونکي پیښي یې د خپل تاریخ ویاړ گرځولي دي . د دې هیواد تاریخ د بیلا بیلو قو مونو په شتون او پیوستون سره داسي ښکلي شوې چي هره پاڼه یې د ذاتي کیفیت لرونکي او هر عنوان یې د برم بیان دی. د دې قومونو شته والی په ځانگړې توگه مشر ورور یا پښتون قوم د هیواد دتاریخ ویاړلې ماهیت گرځیدلي دی ، چي له یوې خوایې د هیواد هویت ټاکلی او له بلي خوا یې د هیواد په پت ساتنه کې ستري ویاړني خپلي کړي دي .

د پښتون قوم د ستي او ریښي پیداکولو په اړ وند د پخوانیو زمانو راهیسي د زیات شمیر پو هانو او لیکوالانو څیرني او لیکني شته چي هر یوه لیکوال په خپل اند او فکر د خپلو څیړنو نتیجې په خپلو اثارو او تالیفاتو کي برملا کړیدي . خو د زماني بدلون د لیکوالانو په اثارو کي څرگند دي . تر اوسه چي کومي لیکني د پښتونو د ستي او ریښې په تړاو شوې او خپاره شویدي ، کیداشي دا لیکني له بنسټه پر دوو برخو وویشو : لومړی د ضدیت پر بنسټ ، دوهم د علمیت پر بنسټ لیکني دي .چي په دې برخه کي د پورتنیو بنسټو نو په اړه په زیات لنډون د ځینو اړینو مطالبو یادونه کوم .

لومړی د ضدیت پر بنسټ لیکني : په زیاته پیمانه د دې ډول لیکونو اخځ او مر جع فکلوریک او افسانه وي روایات دي ، او هغه وخت چي دا روایات د تعصب سره یوځای شي بیانو د ضدیت پر بنسټ د لیکلو لپاره مطالب را زیږیولای شي .د بلیلگي په توگه د دې ډول لیکنو څخه چي د پښتون قام سره د ضدیت پر بنسټ ولاړې دي یو هم د ایراني لیکوال او ډیپلومات مهدي فرخ لیکني دي چي نه یوازې داچي تاریخي واقعیت یې په لیکنو کي د افغانستان په اړه نه لیدل کیږي بلکي د پښتنو او افغانستان سره د عصبانیت لمبي یې له ورایه څرگندیږي . په دې اړه یوه روښانه بیلگه په 1919 میلادي کال د افغانستان د خپلواکۍ د بیرته اخستلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله د نوموړي يادوني را يادوم چي په خپل اثر (تاريخ سياسي افغانستان نو) کي يې خپل اند داسي انځور کړيدئ چي ګويا د افغانستان خپلواکي د انګليسي سياست پوهانو يوه پيرزوينه وه ، نه دا چي افغان اولس انګليسي قوماندانان دي ته اړ کړل چي د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژني . په داسي حال کي چي دا حقيقت ټولو ته څرګند دئ چي په 1919 ميلادي کال د زرګونو افغانانو د سر ښندني او قربانيو په وجه وروسته له هغه چي انګليسي ځواکونو د جګړی په بيلا بيلو برخو او محاذونو کي پوره ماتي وکړه ، بيانو انګليسي واکمنانو د افغانستان خپلواکي په رسميت وپيژندله . په دي حقيقت نه يوازې افغاني مورخين بلکي انګلسي مورخين او څيړونکي هم پوره قايل دي چي افغانانو د يوې سختي او درني جګړي وروسته خپله خپلواکي تر لاسه کړل ، خو داچي ايراني ليکوال مهدي فرخ د افغانانو لپاره دابرئ نه خوښوې نو ځکه يې روښانه لمر ته دوې ګوتي نيولي او د لمر د پټولو هڅه کوي . همدي ليکوال د پښتنو د ستي او ريښي په اړه هم خپل عصبانيت نه دئ پټ کړئ ، نوموړئ په خپل اثر کي په هغه جوړي سوي افساني او جعلي روايت زور اچولئ چي وايي : د افغان نوم د دوو کليمو څخه جوړ سويدئ (اهه) او (فغان) او مانايي اهه او فغان ده ، د نوموړي له انده د ضحاک په وخت کي يو شمير کسان د دښمنانو لاس ته ولويدل او دښمنانو هم د هغو کورنيو ټول نارينه مړه کړل او د ښځو سره د زور زياتي اړيکو پر بنسټ د نوي نسل د زيږد پر وخت اهه او فغان اوريدل کيدئ ، نو د هم هاغه زور زياتي اړيکو څخه را ټوکيدلئ نسل افغانان دي .

له بده مرغه يو شمير ليکني د تعصب پر بنسټ خپري شويدي ، تر کومه ځايه چي د متعصبينو توان وو نو خپلي رايي ته زور ورکړيدئ ،کله چي يې د خپل اند د پراختيا زمينه نه ده ليدلې بيايې په لوي لاس د پښتنو د ستي او ريښي په اړه و هغو رواياتو او نکلونو ته لاره هواره کړې چي علمي بنسټ نه لري دا ده دي لپاره چي ديو شمير لوستونکو او څيړونکو په تيره بيا بهرنيو څيرنکو پام د نوو علمي څيرنو د نتيجو څخه واړه وي . په دي برخه کي بيا ديوي بيلګي يادونه اړينه بولم ، او ديوه هلندي څيرونکي هغه اثر ته ګوته نيسم چي په غالب ګمان يې د افغانستان د تاريخ ليکلو لپاره د هغو منابعو او اخذونو څخه مرسته غوښتي چي يا د غير پښتون په وسيله ليکل سوي او يا يې هغه اثار چي د پښتنو په اړه د نويو څيړنو څرک پکښي نشته کارولي دي .

د لايدن پوهنتون يوتن استاد په خپل هيواد کي د افغانستان د مينه والو لپاره په هلندي ژبه په 2002 ميلادي کال د افغانستان په نوم يو معلوماتي اثر خپور کړ . په دې اثر کي له دريو عمده برخو څخه يوه برخه په افغانستان کي ميشتو مليتونو ته ځانګړي شويده . نوموړي د پښتنو د ريښي او ستي په اړه هم هاغه زاړه روايات او بيا دهغه ملا نعمت ا لله ((نو موړئ د جهانګير د دربار منشي وو او مخزن افغاني نومې اثر د ليکلو کار يې ښايي په 1612 ميلادي کال پاې ته رسولئ وي)) کيسه او نکل ليکلي چي پښتانه يې د عبريانو اويا اسرائيلو يو ښاخ ګڼلي او د وخت هندي مغولي دربار ته د نيمګړو معلوماتو په ورکولو سره يې د يوه داسي نکل بنسټ کښيښودئ ، چي د زيات شمير ليکوالانو لپاره يې د کالونو کالونو په ترڅ کي د روايتي منبع په توګه کار ورکړ ، خو دادئ د ورستنيو علمي څيرنو پر بنسټ نه يوازي هغه روايت ناسم راوخوت بلکي د پښتنو اريائتوب يې په علمي بنسټ څرګند او برملا کړ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه نه غواړم د ملا نعمت ا لله د روايت د ترديد لپاره دلايل و ليکم ، په دي اړه غواړم د درنو لوستونکو پام هغو اثارو ، کتابونو او ليکل شوو مطالبو ته را واړوم چي په هغو کي د نعمت ا لله د روايت د تر ديد لپاره په پوره تفصيل ارزښتمن او علمي مطالب ليکل سويدي. د يادوني وړده چي په دي اړه د ټولو هغو اثارو يادونه ممکن کار نه دئ چي د نوموړي ملا او دهغه د پيروانو په اړه د ترديد علمي مطالب او مباحث ترتيب او خپاره سويدي ، دلته يوازي دبيلګي په توګه د يوشمير اثارو او ليکنو يادونه کوم .

لومړئ د هغوافغاني مورخينو او اتنولوجستانو له خواد ليکل سوو اثارو بيلګي ليکم چي د نوموړئ ملا د روايا تو او هغه ته د ورته نورو رواياتو او نکلونو په وړاندي يې د علمي اصولو پر بنسټ د منلو وړ حقايق او واقعيتونه را برملا کړيدي : د پښتو ادبياتو تاريخ دوه ټوکه د علامه حبيبي ليکنه ، د افغانستان لرغونئ تاريخ لومړئ ټوک د استاد احمد علي کهزاد ليکنه ،پښتانه د تاريخ په رڼا کي د ظفر کاکا خيل ليکنه ، افغان او افغانستان د پروفيسور کاکړ ليکنه، لودي پښتانه د پروفيسور رشاد ليکنه ، پښتني قبيلي د لطيف طالبي ليکنه ، لر غوني اريائيان د خير محمد ساد ليکنه ، نقد بر افغان نامه د سر محقيق عطايي ليکنه ، د افغانستان لرغونئ تاريخ د پروفيسور ضمير ساپي ليکنه ، پښتانه اريائيان دي ګلجانان ظريف ، د پټې خزانې حواشي د علامه حبيبي ليکنه ، پښتانه څوک دي د دوست شينواري ليکنه او په دې ترتيب نور په لسګونو علمي اثار .

د افغاني مورخينو او څيړونکو په څير يو شمير بهرني ليکوالانو هم د پښتنو د ستي او ريښي په اړه د نوو علمي څيړنو پر بنسټ د پښتنو اريائيتوب منلي او په بيلا بيلو اړ خونو کي يي د ثبوت لپاره منلي علمي مطالب وړاندي کړي چي د بيلګي په توګه د يو شمير هغو بهرنيو پوهانو د اثارو نومونه يادوم چي د پښتنو اريائتوب يې د يوه علمي حقيقت په توګه ثابت کړيدي : د کنشکا د سره کوتل ډبرليک (باختري ژبه) د هيلموت هو مباخ ليکنه او د پوهاند زيار ژباړه ؛ پښتانه (پټانز) د سراولف کارو ليکنه چي د ژباړي چاري يې الحاج شير محمد کريمي تر سره کړيدي ؛ پښتانه او ورونه مليتونه ګډ پيښليک _ ګډ برخليک د بورخاردبرينتس ليکنه ؛ او په لسګونو نور اثار چي د ټولو ليکل په دي لنډه مقاله کي ممکن کار نه دئ .

ګران لوستونکي په خپله خوښه کولاي شې چي د ملا نعمت ا لله او دهغه د نورو پلويانو د مطرح شويو رواياتو د سپيناوي لپاره ياد شوي اثار ولولي ترڅو دا په اصطلاح پټ راز ورته څرګند شي . خو زه په دي برخه کي په لنډه توګه د هغو مطالبو يادونه کوم چي د پښتون قام ريښه لرغونو اريائيانو ته رسوي ، بايد زياته کوم چي په دي برخه کي به زه زيات نوي مطالب ونه لرم خو دومره به وي چي د پخوانيو څيړنو پر بنسټ يو لنډ مطلب وليکل شي څو د ځوانو پښتنو لپاره د پوهيدو وړ وي .

د پښتنو تاريخي څرک : پخوا تر دي چي د پښتنو تاريخي څرک ته مخه وکړو ، لومړئ د يوه ټولنيز بهير بنسټيز ار ته د درنو لوستونکو پوره پام اړول غواړم ، او هغه داچي : د ټولني ټو ليز شتون اوښتون لري ؛ ټولنه هغسي چي په تيره زمانه کي وه اوس هغسي نه ده او هم به په راتلونکي کي داسي نه وي لکه چي نن ده . د دي ار په نظرکي لرلوسره کيداى سى د پښتنو تاريخي څرک واخلو او په لاره کي د ترلو دروازو پرانستل د همدي ار په مرسته وکړو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو تاريخي ځرک به له دې ځايه پيل کړو چي پښتانه اريا ئيان دي ، لا تر اوسه ارين پوهان د اريائيانو د لومړني وطن په اړه يوه خوله نه دي . د اريائي قومونو د لومړني ټاټوبي (مسقط الراس) په توگه دري لرغوني سيمي يادي شويدي ، د اورال او کسپين بحيرو چاپيره سيمي ؛ د زرافشان او تيانشان درې او د امو سيند شمال ختيځي ښيرازي سيمي . په هر تقدير ، څه وخت چي د نوموړو قومونو شمير زيات او د ميشت نويو ټاټوبو ته اړتيا پيدا شوه ، بيا يې په بيلا بيلو زمانو کي ډله ايزي ليږديدني وکړې چي ددې ډله ايز ليږد د پيل تاريخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر ميلاد کالونه ټاکل سويدي.

د اريائيانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاريخي ويني او بولني (سرودونه) دي چي ټولگه يې د ويدا په نوم يادېږي ، او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چي مورخين يې د ويدي تمدن په نوم يادوي ، اولرغونتوب يې څه ناڅه 1800 کاله پخواتر ميلاد کالونه په بر کي نيسي . دا هغه وخت وو چي اريائيان د امو سيند سهيلي څنډو ته رسيدلي او دبلخ په لرغوني ښار کي يې د ښيرازه تمدن بنسټ ايښی او هغه تمدن ته يې د ودي او پراختيا لوری پرانيستی وو. څيړونکو ثابته کړې چي ويدي بولني په بنستيزه توگه د هندوکښ په سهيلي برخو کي ويل سويدي ، خو د څيړونکو په اند د هندوکښ په سهيل کي د ويدي بولنو هر اړخيز توب او توان دومره غښتلي دی چي بيله شکه د دي ليکنيزو ادبياتو وړاندې ، د ويانديزو يا گړني ادبياتو شتون ثابته وي . په دې ترتيب پخواتر دې چي اريائي قومونه په بلخ کي د يوه پر مختللي مدنيت بنسټ کښيږدي ، د هندوکښ په شمال او د امو سيند په سهيل کي يې د مدنيت وړاندې کلتوري مرحلو بيلا بيل پړاونه تير کړيدي .

د ويدا په څلورو برخو (ريگويدا ؛ اتهرو ويدا ؛ ويجورو ويدا ؛ او ساما ويدا) کي د اريائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخيز معلومات شته چي د تاريخي څيړنو لپاره ارزښتمن مواد دي . په دې برخه کي يوې بيلگي ته د لوستونکو پام را اړوم : پکهت ؛ دا هغه نوم دی چي د ريگويدا په متن کي زيات ياد سويدي . ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانی شکل گڼي په دي اړه د رگويدا په ويينو (سرودونو) کي د پکهت د نوم د يادولو څو بيلگي را وړم :

1 -- ... بريگو س او درپهو س ژر غوږ و نيو ی يوه دوست بل دوست ته د دو ليرو قبيلو په منځکي نجات و با خښه ... د پکهت او بهالانا او الينا او شيوا او اوشيانن خلق سره راټو ل شو ل د اريائي ملگري لار ښو ونو ته د تريتسو قبيلي ته راغی ، د ده دا زړه ورتوب ، را تگ له دي امله وو چي له جگړي سره يې مينه درلوده .

له دي سندري څخه څرگنديږي چي پکهت (پښتون) او بهالانا (بولانيان) الينا (نورستانيان) شيوا (د کابل د شيوکي خلک) په يوه جگړه کي سره ملگري وه .

2-- ... اي ايندرا ! ته ډير لوی يې له تا څخه غواړم چي موږ ته يې وري غواوي راکړې ! لکه مدهه پاتي تيا او ني پاتي تيا ته چي دي ورکړيدي .هغه سي لکه د کنوا تبر او د تراساديوس شهزاده او پکهت او ساوراچا ته چي دي ورکړيدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

3-- ...اي اسونا نو ((د سهار دوه ستوري))پر خپلو جنګي اربو سپاره شئ ، پر خپل طلايي پلاز کښينئ ، اي هغو خلکو چي تاسي بايا ن ياست او هغه مرستي چي تاسي له پکهت او ادريکو سره وکړه ، نو با بهرو له خپلو دوستانو څخه بيل شو.

په دي ترتيب د پکهت يا پښتون ډيره لرغوني يادونه په ليکل شوي ويدا کي شته ، او د يوي قبيلي په توګه يې د وخت په پيښنو کي ټاکلي ونډه درلوده .

د افغانستان د لرغوني تاريخ د پوهيدو لپاره يو بل معتبر ماخذ د اوستا مقدس کتاب دئ چي د زردشت يا سپين تمان په وسيله مينځ ته راغلئ او تبليغ شويدئ . مورخين د دي اثر دتبليغ او حاکميت زمانه د 1200 پخوا تر ميلاد څخه بيا تر 700 کاله پخوا تر ميلاد کالونه په ګوته کوي . د ازمانه د افغانستان په تاريخ کي د اوستايي تمدون تر عنوان لاندي مطالعه او څيړل کيږي . دا مدنيت هم د ويدي مدنيت په څير د اريائيانو له خوا منځته راوستل شو او وده يې ورکړل ، چي د پښتنو ونډه بياهم رو ښانه وه ، د بيلګي په توګه د زردشت يو ډير اوريدونکئ نوم سپينتمان وو چي په اوسنئ پښتو کي هم پوره د پوهيدو وړ نوم دئ . د دي سره سره چي د اوستايي متونو په ځينو برخو کي د سهاکو قبيله ښه نه ګڼي .

د سپين تمان د نوم سربيره يوشمير نور نومونه هم په اوستا کي څو څو ځله راغلي چي ځني يې تر اوسه په خپل حال پاته دي او يو شمير نومونه په لږ تغيير په اوسنئ پښتو ژبه کي هم د پوهيدو وړ دي ، چي په دي برخه کي د يو څو بيلګو په يادولو بسنه کوم : سپينه ګوناغيري ؛ په اوستا کي دا نوم يوه غره ته منسوب دئ چي جغرافيه پوهانو يې موقعيت د اوسنئ سپين غره ټاکلئ دئ . ويسه ؛ داکلمه تر اوسه هم په پښتو ژبه کي بيله توپيره کارول کيږي چي مانا يې ويسا او باور دئ . په همدي ترتيب د ورشو کلمه چي په ويدي او اوستايي مدنيت کي کارول شويده ، او داسي نوري کلمي او مفاهيم شته چي د پښتنو او پښتو ونډه په اوستايي مدنيت کي بر ملا کوي .

د پښتنو د تاريخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کي تر اوستا يې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه ليکني دي چي د يوناني مورخينو په وسيله ليکل شوي او د منځنئ اسيا په بيلا بيلو سيمو پوري اړه لري ، په دي برخه کي د بيلګي په توګه يوازي ديوناني نامتو مورخ هيرودوتس (په 425 تر ميلاد وړاندي کالونو کي مړ شويدئ) هغه يادوني رانقلوم چي نوموړي د پښتون او د پښتنو د هيواد په اړه په خپلو اثارو کي په ډير ځله ثبت کړي دي . د بيلګي په توګه ، هيرودوت ليکي :

1 --- سر بيره پر دي نور هنديا ن هم شته چي د پاکتو يک هيواد د کاسپارتوس له ښار سره سرحد لري ؛

2 --- د پاکتو يک خلکو د پوستکي چيني اغوستي او د خپل هيواد لندئ او چړې يې له ځا ن سره درلودې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

3 --- یوه کوچي قبیله چي ساگار توي نومیږي ایرانیان دي ، په لبا س کي نیم پارسي او نیم پکتوا ن دي .

4 --- دو ی خپل دغه دریایي سفر د پاکتو یک هیواد د کاسپارتوس له ښاره پیل کړ . دټولو ژبپو هانو پر دې ټکي اتفاق دی چي د پا کتویک مانا اوسنۍ پښتون دی .

پر هیرودوتس سربیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطلیموس ، هیکتایوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کي یادوني کړیدي بطلیموس په مکرر ډول د پکتین نوم یاد کړیدی ، او همداډول د هیکتایوس په اثارو کي د کاسپاپور (پیښاور) گندهارا (ننگرهار) او نور نومونه راغلی دی .

د مقدوني سکندر سره د جگړو په مهال (د 330 څخه تر 326 د میلاد وړاندي کالونه) نه یوازي د پښتون قوم یادونه په واروار شویده ، بلکي د بیلا بیلو قبیلو یادونه هم شویده دبیلگي په توگه : د شتک (ختک) اسپزي (یوسفزي) ساگاري (ساخري) او نورو نومونه یادولاي شو .

د لومړی میلادي پیړی په درشل کي د پښتنو یوي قبیلي چي سهاک نومیدل د یوي لویې واکمنی بنسټ کښیښود ، چي د افغانستان په تاریخ کي د کوشاني امپراتوری په نوم پیژندل شویده . د همدي پاچاهانو په وخت کي د پښتو ژبي گړنی یا دوییني برخي د وخت په لیکنو کي معمول گرځول سویدي ، د بیلگي په توگه د بغلان د سره کوتل په ډبرلیک کي د اوسنی پښتو ژبي ډیري گړنی کلیمي لیکل شویدي لکه : انند (نندارہ) ؛ وکیدو (کیدل) ؛ بگه (بغي) ؛او نور .

د کوشاني امپراتوری وروسته د پښتنو بله قبیله چي ایپتالي یا ابدالي نومیدل په (425 میلادي کال) د لویي امپراتوری په جوړولو بریالي شول . د ایپتالي یا ابدالي پاچاهانو نومونه لا تر اوسه په پښتو ژبه کي کارول کیږي ، د بیلگي په توگه : توره منه (توره وهونکی) ایپتالي پاچا (په 502 میلادي کال وفات شو) .مهراکولا (مهر گل) په 542 میلادي کال وفات شو ، او داسي نور .

د ایپتالي پاچاهانو پاتشوني او د زابل واکمنانو چي د پښتنو په بیلا بیلو قبیلو پوري یې اړه درلودل لږ تر لږه د 300 کالونو پوري د عربي لښکرو په وړاندي د خپلي سیمي ژغورني ته ملا تړلي وه، تر هغو چي د سیستاني یعقوب ابن لیث صفار په وړاندي یې خپل مورچلي پریښودلي او اړوندي سیمي یې د صفاري واکمنانو تر سیوري لاندي شوي .

د اپتالي پاچاهانو وروسته د ځینو چیني زیارت کونکو او بیا تر هغه وروسته د عربي لیکوالو په اثا رو کي د پښتون د نوم څرک په زیاته پیمانه لیدل کیږي ، خو د دي نوم تر څنگ د اپگان یا افغان نوم هم په سترگو کیږي چي تر ټولو پخواني شکل یې په ساساني لیکنو کي لیدل کیږي چي تاریخ یې دریمي میلادي پیړی ته رسیږي .او تر هغه وروسته د چیني لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت سویدی ، د بیلگي په توگه چیني نامتو زیارت کونکی هیونتسنگ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پالا نه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوګان یاد کړیدئ چي د زیاتو څېړنکو په اند دا نوم د افغان پخوانۍ شکل دئ . ښایي د عرب لیکوال المسعودي په اثر کي یاد ه شوې د ابغان کلیمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړې عربي لیکوال وي چي د افغان کلیمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال بیله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړیدئ . د بیلګي په توګه نومړې لیکي : ساول یوه نعمت لرونکې سیمه ده چي هلته افغانان اوسیږي .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چي د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کي د مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهیل لویدیځو سیمو کي تاریخي اثارو ثبت کړیده . له نیکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سلیمان ماکو تذ کیرت ا لا اولیا ؛ د اخوند درویزه تذکیرت الا ابرار او زیات شمیر نور اثار په پوره تفصیل د بیټ نیکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري ، چي ګران لوستونکي د نومړو اثارو لوستلو ته په زیات درنښت رابولم .

باميان (ام البلاد)

هغه وخت چي د کوشاني سلسلې ستر امپراتور کنیشکا (احتمالا 120 میلادي) د بودایي مذهب لاره خپله کړل ، په لرغوني افغانستان کي نوي مدنیت زیږیدلي او د پراخیدو زمینه یې برابره سوي وه ، چي زموږ د هیواد په تاریخ کي نومورې مدنست د ګریکو بودیک مدنیت په نوم یاد یږي . دی مدنیت چي له یوي خوا یې د لرغوني یونان هنري ښکلا له ځان سره درلودل او له بله پلوه یې بودایې روحانیت په ځان کي ونغښت او تر ټولو ارزښتمن داچي د افغاني چاپیریال په لمن وزیږیدی ، وررورو په یوه داسي مدنیت واوښت چي په پخوانی نړئ کي یې ساري نه لیدل کیږي .

د ګریک بودیک تمدن ریښې په لرغوني افغانستان کي شنې شوې ، وده یې وکړل او بیا نورو ګاونډیو سیمو او هیوادونو ته ورسیدئ . تر هغه چي ستر کنشکا لا بودایې مذهب نه وو خپل کړئ ، نومړي مذهب د یوي پرتي او بي خوځښته عقیدي په توګه د هند په محدوده کي بندي پاته سوئ وه . همداډول د لرغوني یونان څخه راغلو هنر مندانو د خپلو هنرونو ښکلا د ختیځو خیالاتو سره د تلفیق او یو ځاې والي په لار کي ټاکلي ستونزي درلودې .د کنشکا د واکمنئ پر مهال د افغاني هنر مندانو او ماهرینو په وسیله د ا سونزي لیري سوې او د یوناني هنر او هندي روحانیت تر منځ د یوالي او تلفیق زمینه منځ ته راغله چي په پایله کي یې د یوه ستر تاریخي تمدن د منځته راتلو زمینه برابره او د نوي مدنیت جوړښت او خوځښت پیل سو .

ګریکو بودیک تمدن د افغانستان پر لرغونی ټولنه هر اړ خیز تاثیرات وښندل ،د نومړي مدنیت اثرات په افغانستان کي محدود پاته نه سول بلکي دجاپان ، کوریا ،او چین څخه بیا تر اوسني ایران او سیستان پوري ، د سریلانکا او هند څخه بیا تر سیر دریا اوتاجکستان پوري ټولي سیمي تر خپلي اغیزي لاندي راوستي وې . د نړۍ له بیلا بیلو سیمو څخه به د مذهبي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمیر راهبان ،زایرین او سیلانیان په افغانستان کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودان شوو بو دايي زيارتونو او عبادت ځايونو په ځانګړي ډول د باميان لرغوني او د بو دايي پير متبرک ځای ته د ليدو کتو په نيت سفرونه کول .

د باميانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چيني زيارت کونکو له خوا ليکل سوي او لا تر اوسه زموږ په واک کي سته . فاهيان تر ټولو پخوانی چيني زيارت کونکی دی چي د باميان په اړه ليکني لري . نوموړی په 400 ميلادي کال د باميانو دره ليدلي او د سترو مجسمو په اړه يي ارزښتمن معلومات ليکلي دي . نوموړي ليکي د باميانو دره شنه او پاکه ده ، د سترو مجسمو شاه او خوا هره ورځ وينځل کيږي ،زيات شمير مذهبي مدرسي شته ، هره ورځ زيارت کونکي او سوداګران دي سيمي ته د تلو راتلو په حال کي دي . د راهبانو لپاره ځانګړي صومعي جوړي سوي ،او د مواشيو او بوده ګانو لپاره بيل ټاټوبي شته .

تر فاهيان وروسته بل چيني زيارت کونکی هيونتسنګ وو چي د باميانو سيمه يي ليدلي او په خپلو يونليکونو کي يي زيات ارزښتمن مطالب را ټول او ليکلي دي . نوموړي په 600 ميلادي کال د افغانستان سفر تر سره کړی او په دي لار کي يې د باميانو سيمه هم ليدلي ده . د هغه په قول په باميانو کي تر لس زياتي خانقاوي شته چي په هغو کي څه ناڅه زرتنه واعظين د بودايي مذهب تبليغ ته ګمارل سويدي . په لسګونو مدرسي شته چي هره مدرسه لږ ترلږه زرتنه زده کونکي لري . هيونتسنګ په باميانو کي وړي او لويي مجسمي ليدلي خو يوه داسي مجسمه يې هم ليدلي چي د هر سهار د لمر په وړانګو به هغې مجسمي طلايي رنګ اخستی اوداسي بريښيدل لکه دا ټوله مجسمه چي د طلا څخه جوړه سوي وي . تر هيونتسنګ وروسته کوريايي زيارت کونکی د باميانو په اړه پوره معلومات لري . نوموړی په 727 ميلادي کال باميانو ته سفر کړی او په سيمه کي يې د بودايي مذهب د پيروانو د شتون په اړه ليکني کړيدي .

د زيارت کونکو تر يادونو وروسته څه ناڅه دري سوه (300) کاله د باميانو او په ځانګړي توګه د سترو مجسمو په اړه باوري معلومات نه دي ليکل سوي ، د دي سره سره چي د يو شمير مورخينو په ليکنو کي د مجسمو يادونه سوي ، چي د بيلګي په توګه د طبري ، يعقوبي ، البيروني نومونه رادولای سو . خو هغه وخت د باميانو د مجسمو يادونه يوځل بيا وسوه چي د تموچين يا څنګيز ورانکارو غوښتل چي د سترو مجسمو لوړ سر ته خپلي غشي ورسوي ، چي هيڅ يو هم ونه توانيدی چي د لوي مجسمي سر ته غشي ورسوي . د اولسمي ميلادي پيړی په جريان کي د اورنګ زيب لښکرو د توپ د ډزو په وسيله د لوي مجسمي مخ ته زيان واړاوه .

د افغان انګليس د لومړی جګړي په وخت د ليدي سيل په وسيله د باميانو او بودا يې مجسمو په اړه يو لړ خيروني وشوي ، برنس په 1819 ميلادي کال باميانو ته ورسيدی او د بودا يي مجسمو او په باميانو کي د نورو نقاشيو په اړه زيات مطالب وليکل او بيايي په بيلا بيلو خيرونو کي نشر ته وسپارل . چارلس مسون په 1835 ميلادي کال د بودا ستري مجسمي وليدلي او د دي مجسمو په دننه کي يې د يوي لاري د شتون خبره سپينه کړل چي په پخوانيو وختونو کي به زيارت کونکو د ستري مجسمي و لوړي برخو ته رسيدل . کپتان متلاند په 1922 _ 1924 ميلادي کال باميانو ته سفر وکړ او د سترو مجسمو د جوړښت او د هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جدارونو په اړه يې څيړنې او پلټنې تر سره کړې چې د څېړيدو وروسته د زياتو لرغونپوهانو د پاملرنې وړ وګرځيدل .

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو د پيل را وروسته 1922 ميلادي کال د باميانو ستر ي مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه 1922 ميلادي کال له خوا وڅېړل سوې د نوموړي په اند دا مجسې د هندي راوړتې مجسمو سره يو شان دي . نوموړي په خپلو څېړنو کې څرګنده کړل چې په څلورمه او پنځمه ميلادي پيړۍ کې د بودا دوې ستړې مجسمې چې يوه د صل صال او بله د شامامه په نوم يادېږي جوړې سوي دي . د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنوکارد فرانسوي لرغونپوهانو په وسيله پيل او بيا وروسته د نورو هيوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او ليکنې تر سره کړيدي ، چې د بيلګې په توګه د هندي ، جاپاني ، چيني ، او افغاني لرغونپوهانو يادونه کولای سو .

د افغانستان پنځۀ زره کلن تاريخ لروونکې سيمه منديګک

•

په زياتو رسمي او ولسي غونډو کې د خبرود پيل وياړلي لومړی جمله غالبا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ يادونه ده . په هر ناستون ، ميلمستون او يا د زدکړې په ټولګيو کې د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ په وياړ يادونه کيږي . دا سر ليک د کومه راپيدا شوېدی ؟ په رښتيا هم افغانستان پنځه زره کلن تاريخ لري ؟ او کوم اسناد او شواهد د دې سرليک د تايېد او تبيت لپاره شته ؟ په دې ليکنه کې نوموړو پوښتونو ته په لنده توګه جواب ليکل شوېدی.

د منديګک يو لرغوني برخه

3000 کاله پخوا تر ميلاد ودانی

منديګک

د هغو څيړنو پر بنسټ چې د افغانستان په بيلا بيلو سيمو کې تر سره شوي ، د دې هيواد د لرغوني تاريخ جرړی يې ډيرې وړاندې او پخوانی ښودلې دي . لويس دوپرې * امريکايي څيرونکې د غزنی په ناور دښت کې څيړنې او سپړنې تر سره کړې چې په نتيجه کې يې داسې ډبريني وسلې او الات تر لاسه کړل چې د انساني ټولنو له خوا کارول شوې وه ، د دې اثارو تقريبي تاريخ د يو سل او پنځوس زره کاله څخه تر سل زره کاله پخوانی زمانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښودل سوېدی په اق کپروک ، هزارسم ،قره کمر او يو شمير نورو لرغونو سيمو کي داسي نښاني او اثار تر لاسه شوي چي لر غونتوب يې د څلويښت زره کاله څخه بيا تر پنځه ويشت زره کاله پوري پخوانيو زمانو ته رسيږي ، په بدخشان کي امريکايي لرغونپوه کارلتون س کاون * تر مشرۍ لاندي د کور درې په نوم يوه لرغوني مغاره وسپړل شوه چی د لرغونو انسانانو د فوسيلونو تر څنګ داسي وسايل او الات هم په لاس راغلل چي دټولنيز ژوندانه تر څنک يې د هغه ټولنو معتقيدات او ديني کړه وړه هم برملا کړل . چي تاريخ يې تر ميبلاد 8000 اته زره کاله پخوا زمانو ته رسيږي .

هغه سند چي د افغانستان پنځه زره کلن روښانه تاريخ ويناثابته وي ، د کند هار ښار شمال لويديځ لورې ته پرته يوه لر غوني غونډۍ ده چي د منډيګک په نوم ياديږي د ا لرغوني غونډۍ د فرانسوي لر غونپوهانو له خوا چي مشري يې د مسيو کزل * په غاړه وه د 1951 ميلاديکال څخه بيا تر 1957 ميلادي کال پوري وسپړل شوه . د دي لر غوني غونډۍ د په لاس را غلو اثارو څخه په ډاګه شوه چي د منډيګک د سيمي پخوانيو اوسيدونکو خپل کلتور د مدنيت لوړو پوړيو ته رسولي وو . په دې سيمه کي د کرهڼي منظم سيستم ، ديوه ټاکلي جمعيت يو ځای اوسيدل ، د مسي او برونجي وسا يلو څخه کار اخستنه او د لومړنيو مدنيتونو داسي نوري نښاني تر لاسه شوې چي چي لر غونتوب يې د دري زره پنځه سوه 3500 څخه بيا تر دري زره 3000 کاله پخوا تر ميلاد کالونه ټاکل شويدي .

د منډيګک له سيمي څخه څوارلس کلتوري طبقي چي هريوه يې د يوې اوږدې کلتوري دورې استازيتوب کوي ، سپړل شوې او څيړل شوي دي . د فرانسوي لرغونپوهانو هيئت (ډا فا) * چي مشري يې کزل کوله د منډيګک د لاندنۍ کلتوري طبقي څخه د نوي ډبري دوري يا نيولتيک* او د ميسوډبري دوري يا اينيو ليتيک* پوري اړوند وسايل او اثار تر لاسه کړل . په دې وسايلو کي د کرهڼيزو چارو وسايل ، د اوبدلو وسايل ، د ښځو په ډول جوړي شوې ډبريني مجسمې ،د اوزانو په ډول کاني ، د غلو دانو علايم ،خاورين لوښي چي د څرخ په وسيله جوړشوي وه ، د ميسو څخه جوړي شوې زينتي ګاڼي او پسولونه او يو زيات شمير داسي اثارچي د پر مختللي کلتور او لومړني مدنيت ښکارندوي کوي کشف او تر لاسه شوې دي .

درې زره کاله پخوا تر ميلاد په منډيګک کي داسي ودانۍ او ابادۍ جوړي سوي چي اثار او پاته شوني يې تر اوسه په سترګو کيږي . د دي لرغوني غونډۍ په لويديځه برخه کي يوه داسي ودانۍ د لرغونپوهاتو له خوا را څرګنده شول چي د ودانۍ په وړاندنۍ ځاې کي د لويو ستونونو څخه جوړ شوې لوی حال يې درلود چي د دي ودانۍ د برم او جلال ښکارندويي کوي . لر غونپوهان په دي باور دي چې نوموړې ودانۍ د منډيګک د واکمنانو د اوسيدو ځاې او اداري مرکز وو .د ودانۍ په دننه کي داسي ننوتی او راوتی برخي څرګندي شوې چي د ودانيزو چارو د انجنرانو په عقيده نوموړې ځايونه د ودانۍ د ښکلا او ښايست په نيت جوړشوې دي . د دې تر څنګ د منډيګک د ودانيو پر شا او خوا د يوه داسي لوړ ديوال يا حصار نښاني هم څرګندي شوې چي د ښار څخه د دفاع په وخت کي په ورڅخه کار اخستل شوې وي .

د منډيګک د لر غوني غونډۍ څخه څوارلس کلتوري طبقي په لاس راغلی چي هره يوه يې د يوه بيل پير او بيل پر مختيايي حالت ښکارندويې کوي ، چي په دې لنډه مقاله کي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو لاسته راوړنو يادونه ممکن کار نه دی ، خو د ا اړينه ده څو و ويل شي چې د منډيګک دتمدن بر خه ليک څه شو ؟ دې پوښتني ته ځواب ستونزمن بريښي خو د لرغونپوهانو تلاښ او هڅو څه ناڅه د حل لاره په ډاګه کړې ، ولې بايد څرګنده شي چې لا تر اوسه د لر غونپوهانو تر منځ يوه پريکړې پايله نه ده تر لاسه شوې ، هغه څه چې څرګند دي هغه د څيرنکو تر منځ د دوو بنسټيزو عواملو يادونه ده . يو شمير لرغونپوهان په دي باور دي چي د منډيګک اوسيدونکو د يوه پراخ يرغل په نتيجه کي د خپلې سيمي دفاع ونه شوه کړاې چي پايله يې د منډيګک ښار تخليه کيدل وه او نوو ير غل کونکو د منډيګک د اوسيدونکو ټاټوبي وسوځول او په پاې کي يوه پريښودل شوې سيمه وګرځيدل . دا ډله لرغونپوهان د دې وينا د ثبوت او ثقم لپاره د منځنۍ اسيا هغو ټوليزو او جګړه ايزو خوځښتونو ته پام اړوي چي د 3000 کاله پخوا څخه تر 2500 کاله پخوا تر ميلاد په سيمه کي جاري وه .

يو شمير پوهان په دې باور دي چي د منډيګک پخواني ميشتو ټولنو د يوه طبعي نادود له امله د خپلو سيمي پريښودلو ته اړ شويدې ، دا شمير څيرونکي پر هغو څيرنو تکيه کوې چي د هلمند دسيند په اړه د جيولوجستانو له لوري تر سره شويدې . د جيولوجستانو له نظره د هلمند سيند د يخچالي سيندونو په لړ کي شميرل کيږي . او د يخچالي سيندونو يوه مميږه داده چي د زماني په تيريدو سره خپل بستر او د بهيدو ځای کښته کوي او له ځان سره وړي . په دي تر تيب 3000 دري زره کاله څخه تر 2500 کاله وړاندي تر ميلاد د هلمند سيند بستر کښته شوی او نور د منډيګک اوسيدونکو دا توان نه درلود چي د خپلې ابادۍ لپاره د کښت او کرهنې اړتياوې د هلمند سيند څخه پوره کړې . د دي شمير پوهانو په اند همدا عامل وو چي د منډيګک سيمه پريښودل شوه .

په هر صورت د منډيګک له لرغوني سيمي څخه په لاس راغلي اثار چي د بيلا بيلو کورنيو او بهرنيو پوهانو او څيرونکو په وسيله مطالعه شوې ، دايې څر ګنده کړې چي د افغانستان لومړنۍ څرګند مدنيت له منډيګک څخه پيل کيږي ، چي زموږ د ګران هيواد د لرغوني تاريخ د لومړي باب سر ليک ګڼل کيږي . د منډيګک څخه په لاس راعلي اثار په پرله پسي توګه د افغانستان ملي موزيم ته د رسمي پرو تو کولونو په بڼه ورکول کيدل چي له بده مرغه د افغانستان د نورو ويارنو تر څنګ د ملي موزيم څخه د منډيګک لرغوني اثار چي زموږ د هيواد د پنځه زره ګلن تاريخ شاهيدان وه په 1372 لمريز کال د خپل مينځې جګړو په ترڅ کي په داسي بيشرمۍ لوټ او تالان شول چي د لومړۍ سقاوۍ غلو خپل ګوته په غاښ ونيول .

د لوی ګندهارا له لرغونو کولتوري منځيو څخه ګڼل کيږي چي يونان-بودايي پېر سره (HADDA)هډه تړاو لري. دا ښار د جلالکوټ تاريخي ښار سوېل اړخ ته په لس کيلو مترۍ کې پروت دی.

هډه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه(هډه اخندزاده)

پخواني مورخينواو پوهانو د لرغوني افغانستان ختيځي سيمي چې داوسني هند تر شمالي څنډو رسيدلې ، د ګندهارا په نوم يادي کړيدي . يوناني مورخ هيرودوت او سترابون د ګندهارا سيمه په خپلو اثاروکي د ګنداريس په نوم ثبت کړي ده ، چې د کابل او کنړ تر منځ پرتي سيمي يې په بر کي نيولي د دي سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کي د ګندهارا نوم نه دی ياد سوی ، خو د يونان ? باختري دورې حکمرانانو په اثارو کي چې د لرغوني افغانستان پر ټولو په (GANDARWA او يا ګنداروا (GANDARATI حدودو واکمن وه ، دا سيمه د ګنداراتي (نوم ياده کړيده ، چې ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پيښور) سراسواتي (سوات) سيمي پکښې شاملې دي .

د ګندهارا يو ستر فرهنګي مرکز د اوسني جلال اباد مرکز ته څېرمه د هډې سيمه ده ، چې په پخوانيو متونو کي د هيلو په نوم ياده شوېده . هيلو د لرغونو بودايانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی وو. په هغو يونليکونو کي چې د چينې زايرانو څخه را پاته دي ، د دي سيمي په هکله په زړه پوري او ارزښتمن معلومات شته . فاهيان لومړنی چينې زاير وو چې په 420 ميلادي کال يې د هډي ليدنه کړيده . له هغه وروسته سوينګ يون په 520 ميلادي کال هډ ي ته راغلی او نامتو چينې زاير هوونتسنګ په 630 ميلادي کال هډه ليدلې او په دي اړوند يې زيات مطالب په خپلو ليکونو کي ثبت کړيدي .

د ټولو چينې زيارت کونکو په يونليکونو کي د هيلو په نوم د يوې متبرکي سيمي يادونه سوي چې د زيات شمير پوهانو يې همدا اوسنی هډه ګڼي د بيلګي په توګه د فرانسوي لرغونپوه په عقيده هيلو د همدې هډې پخواني نوم دی ، چې د ګندهارا نامتو هنري (JAKIY ژاکي (مکتب پريمانه اثار يې په خپل لمن کي ساتلي دي . دا سيمه د هيونتسنګ په قول تر اومي ميلادي پيړۍ پوري د پوره برم او ارزښت لرونکې وه . خو د نوموړي پيړۍ راورسته بياتر 81 مي پيړۍ پوري د دي سيمي پوره او د پاملرني وړ يادونه نه ده سوي . د نولسمي پيړۍ په پيل کي ځينو اروپائيانو چې سيمي ته يې رسمي او يا غير رسمي سفرونه کړي ، د هډې په اړه يې يو شمير مطالب خپاره کړل چې د ورستيو منظمو څېړنو لپاره يې زمينه برابره کړل . په دې برخه کي د بيلګي په توګه د مورکرافت (1824_ 1830 ميلادي) کيمناري (1827 _ 1834 ميلادي کال) چارلس ماسون (1834 _ 1837 ميلادي کال) هونيک بر ګر او نورو نومونه يادولای سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هډي لرغونی تپه چې تاریخي جرړي يې له اوسنی پير نه 1600 کاله پخوا زمانو ته رسيږي ، د لومړي ځل لپاره په 1923 ميلادي کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر علمي سپړنو او پلټنو لاندي ونيول شوه . لومړی فرانسوي لرغونپوه گودار او بيا وروسته د فرانسوي له لوري تر څيړنو لاندي ونيول شوه چې له نيکه مرغه د زياتو (D.A.F.A.علمي ټيم (لرغونو اثارو د پيداکيدو او تر لاسه کيدو په وجه د افغانستان تر ټولو لرغونو سيمو بډايه گڼل سويده .

د لرغونپوهانو د سپړني د پلان له مخي ، لومړی د هډي په لويديځه برخه کي سپړنی پيل شوي ، چې په نتيجه کي يو لوي بودايي معبد را بر سيره شو . د دي معبد څلور خواوي په يوه لوي ديوال احاطه سوي ، چې د هر ديوال پر مخ د معبد په دننه خواکي په ټاکلي فاصله د بيلا بيلو مجسمو پاتي شوني تر لاسه شويدي . د دي معبد د ديوالونو پورتنی برخه ورانه سوې ، خو لاندنی برخو ته يې زيات زيان نه دی اوښتی . د زيات شمير مجسمو شته والی چې د شيست ډبرو څخه جوړي سوي وې او هم د يو شمير نورو مجسمو شتون چې د اخښل سويو(پخو) خټو او شيست ډبرو څخه په تر کيبي توگه جوړي سوي وي ، دا ټوله د دی معبد برم او ځانگړتيا څرگنده وي . له هغه نه وروسته د هډي په سيمه کي په پر له پسي توگه سپړني جاري وساتل سوې چې د ټولو سپړنو په اړه يادوني په دي لنډه ليکنه کي ممکن کار نه دی ، ځکه د سپړنو د تفصيل څخه تيريږو او يوازي د هغو مطالبو يادونه کوو چې د دي ليکني سره وړ برېښي .

ترټولو وړاندي د دې مطلب يادونه اړينه برېښي چې د گندهارا د نړيوال تاريخي او لرغوني هنري مکتب د پلازميني لقب ولي د هډی په سيمه پوري متعلق گڼل سويدی ؟ دي پوښتني ته د هغو لرغونپوهانو او څيړنکو د پر له پسي سپړنو او څيرنو د پايلو په يادونه بسنه کوو چې په هډه کي يې تر سره کړيدي . د مورخينو له نظره تر ټولو لومړی موثر لامل د گندهارا د هنري مکتب د پيدايښت او ودي لپاره د خپلي زماني مناسب شرايط او لازم امکانات وه ، چې د ستر کنشکا د امپراتوري پر مهال برابر سوي وه . دوهم لامل په بوديزم کي د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په گوته سويدي ، چې د هينايانا (وړوکي عراده) مذهب يې په مهايانا يا (لوی عراده) په مذهب واړاوه . او دريم لامل يې د گندهارايانو خلاقيت او فکري توانمندي ياده سويده ، چې په ټوله بودايي نړی کي يې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړيدو نوښت او ابتکار وکړ . هډي ته د گندهارا د هنري مکتب د پلازميني لقب د نورو لاميلونو د توضح څخه د موضوع د طوالت د مخنيوي په نيت تيريږو او يوازي د دريم لامل په اړه د يو شمير لرغونپوهانو د نظرياتو په يادونه بسنه کوو .

په تاريخي متونو او د لرغونپوهانو په څيړنو کي په ډاگه سوې چې د هند په بودايي برخو کي د بودا تمثيل او يا د هغه د څيري د ښودلو لپاره په عبادت ځايونو (ستوپو)کي د ليتوس گل او يا د ونو د بلگونو رسامي او نقاشي معمول وه ، او په يوشمير هندي ستوپو کي د بودا د تمثيل په نيت د يوې پښی ، لاس ، او يا څپلی (پايزار) علامې او نښاني کارولی چې په دي ترتيب د بودا حضور ونښئي . خو گندهارايانو د لومړي ځل لپاره د بودا مجسمه جوړه او هغه يې په ستوپو کي ودرول . د فرانسوي لرغونپوه مسيو فوشه په قول د بودا مجسمه د لومړي ځل لپاره په گندهاراکي جوړه شول ، چې د لويديځ (يونان) تاثيرات پکښي زيات دي ؛ دا فرانسوي لرغونپوهانو (HAKEN او هاکن (ROULAND رولاند (TARN) نظريه د ټرن (په 1930 ميلادي کال د (SHMET ALD له خوا تائيد او ومنل سوه الماني لرغونپوه شميت (دي نظريي ملاتړ وکړ چې د بودا لومړی مجسمه گندهارايانو په وسيله جوړه سويده ،او دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړانديز يې هم ورسره مل کړ چې دا ګندهارايي هنرمند هغه څوک دی چې په مجسمه جوړولو کي يې د يوناني مجسمه جوړونکو څخه زدکړه کړيده . يوشمير افغاني لرغونپوهان اوله هغي جملې علامه حبيبي ، شاهي باې مستمندي ، احمد علي کهزاد هم د دي نظريې ملاتړ کړی او تر څنګ يي دهم هاغه ګندهارايي هنر مند عقيدتي لوری هم په ګوته کړيدی .
لنډه داچې په هډه کي د علمي سپړنو کار د 1923 ميلادي کال را وروسته پيل او په بيلا بيلو پړاونو کي د بيلا بيلو کورنيو او بهرنيو لرغونپوهانو په وسيله تر 1979 ميلادي کال پوري يي دوام وموند . د دي سپړنو له لاري په لاس راغلي اثار په منظم ډول د افغانستان ملي موزيم ته وه ليږل شوه ، چې تر 1991 ميلادي کال پوري دافغانستان ملي موزيم د ماڼی په دوهم پوړ کي د ارزښتمنو نندارېزو کوټو څخه يوه کوټه د هډې نندارتون په نوم پرانيستي ساتل سوي وه ، له بده مرغه د تنظيمي جګړو او پر کابل کي د برهان الدين رباني او احمدشاه مسعود د واکمنۍ پر مهال د افغانستان ملي موزيم چور او تاراج شو چې په ترڅ کي د هډې هغه لرغوني اثار چې زموږ د هيواد د تاريخي برم نښاني او د وياړ بيلګي وي ، د وخت واکمنو پر بهرنيانو وپلورل .

اريايي ژبه

آريايي ژبه: لرغوني آريايي ژبه نن ورځ وجود نه لري، خو په عصري ژبو کې يې ډېرې کلمې په په نوم هم يادېږي. لکه بېلابېلو بنو او ماناوو سره شته. لرغوني آريايي ژبه چې د اندو-اروپايي ژبې څنګه چې آريانا په لوېديځ او سويلي برخو ووېشل شو، نو د دوی ژبې هم په بېلابېلو سيمو کې توپير وموند. اوس د دې ژبو بڼه خورا توپير لري، مګر د هغې د ورته کلمو څخه دا اټکل کېدی شي چې دا ژبې له يوې ژبې څخه راوتي دي. د آريايي ژبې يو څو کليمې د خپلو ماناوو سره لېست شوي دي، له دې څخه دا اټکل کېدی شي چې د دې ژبو اصل څه دي.

انګليسي	روسي	جرمني	يوناني	لاتين	فارسي	سانسکريټ	اردو	پښتو
مدر	مټ	مُتر	ميتير	ماتير	مادر	ماتا	ماں	مور
فادر	لاره	فاتير	پوتيتر	پاتير	پدر	پتر	باپ	پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورور	بهائی	بهراتر	برادر	فراتیر	فراتر	برودړ	برات	برودر

ځيني ماهرين په دې باور دي چې د آريايي ژبې يو کوچنی رسم الخط کشف شوی دی. دا يوه وصيت دی چې د هيتي پاچا مستاني، ميتر او ورنا خدايانو ته اشاره کوي. دا ژبه نه هند-آريايي ده او نه ايراني، بلکې د دواړو سرچينه آريايي وه. دا سند په پنځلسمه پېړۍ کې ليکل شوی و. ګريسون وايي له مسيح څخه دوه نيم زره کاله مخکې د ايران په شمال لوېديځ کې د ميډيا په سيمه کې چې اريايان ته مهاجر شول او ژبه يې له اوسېدل. بيا څو پېړۍ وروسته يو شمېر خلک له هغه ځايه ولاړل او هند لرغوني آريايي څخه هندو آريايي ته او هغه کسان چې په ايران کې پاتې شول خپله ژبه يې ژبې دومره سره بدله کړه. لرغوني آريايان د لرغوني هند-اروپايي آريايي او سنسکرت په ايراني ورته دي چې داسې ښکاري چې دواړه ژبې يو وخت د يوې ګډې ژبې لهجې وې. د دې ژبې اصلي بڼه ژبپوهانو ته په مستقيم ډول نه ده مالومه، په دې حالت کې د دوی پوهه يوازې لنده ده. کوم چې د دواړو ژبو د ورته والي پر بنسټ ولاړ دي. د آريايي ژبې د دې مشتق جوړښت ځانګړتياوې په لاندې ډول وې. (1) په لرغوني اندو-اروپايي ژبه کې د أ، آ، آی، 1، او مختلف توري درلودل. مګر دا ټول، توري په ساده ډول په سنسکرت کې 'آ'، 'أ' شول. د دې تورو برعکس د اروپا په ډېرو ژبو کې د پام وړ دی. د مثال په ډول

الفبا د اندو اروپايي يوناني سنسکريت اوېستا اردو او پښتو کې

اوه سيپتوم هيپت سپت هسپت سات اووه

کې، بې رنګه "ا" چې په ډېر کمزوري او ناڅرګند ډول تلفظ په آريايي ژبه کې، په اندو-اروپايي بدل شو. د مثال په ډول "اکاوه، په "

پښتو اردو اوستا لرغونی پارسي سنسکرت يوناني اندو-اروپايي

د پاتر پتير پتا پتار پت باپ او پلار

په دې کې د (الف) او (س) له تورو وروسته په (ش) بدل شو. د مثال په ډول

: د لاتيني زوړ سنسکرت اوستا : پنسو(زه ماتوم) پنشبتي(هغه ماتوي) پنشتو (هغه ماتوي) (4) 'أ'وروسته د اندو-اروپايي وروستی 'س' په 'ح' بدل شو. (دغه 'ه' په سنسکرت کې 'وسرګا' تنفس بلل کېده.) چې په زاړه اندو - آريايي کې پاتې شو، مګر په ايراني کې حذف شو او د کلمې وروستی ايراني په "ا" يا "او" بدل شو. د مثال په ډول

اندو-اروپايي يوناني سنسکرت اوستا

مونيسن (په زړه کې) مينيوس (جوش) مسخ (ذهن، زړه) مانو (ذهن، زړه)

د کلمې په پای کې له 'ن' وروسته 'ت' حذف شوی. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اندو-اروپايي سنسکريت اوستا

بهرگنيتا بی رهن برزد

(۶) هند-اروپايي 'ده × ت' په 'ز + د' بدل شو چې په سنسکرت کې ساتل شوی و، خو په زاړه اندو-آريايي ژبه کې خپل لومړی جز 'ز' په بشپړ ډول له لاسه ورکړ. د مثال په ډول

د هند-اروپايي سنسکرت اوستا

م. ن. ده تا' (توجه) 'ميدها' (ذهن) 'مزدا' (ياد)

(۷) په اندو-اروپايي کې د ستر جمع نښه "اوم" وه. په آريايي ژبه کې د اوم توری د هغو کلمو وروسته نوم شو چې په پای کې توري لري. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو: 'ګيري ترام' ګيري تيت غرونه (8) په اندو-اروپايي ژبو کې د غير فعال فعل نښه نه وه. خو په آريايي ژبه کې له (ي) څخه بې ځايه ماده جوړه شوه چې په دواړو ژبو کې پاتې شوه. د مثال په توګه: سنسکرت اوستا اردو

ک. ر. ي. او 'کرِ يي اتِ' ترسره کيږي

دې ژبې د صفتونو په جوړولو کې د اوه، اويا، اتيا او نهه ويشتمه کلمه کارولې، چې په سنسکرت کې پاتې شوه خو په ايراني کې په "تی" بدله شوه. د مثال په ډول

'شست يخ' 'خ. ش. وشيتم' سره

'نوات يخ' 'نوعاتم' نهه

(۱۰) په نحوي ترکيب کې په دې ژبه کې خارجي حالت د علت په معنا، وروستنی حالت په اضافي معنا، محلي حالت او اضافي حالت د مطلق حالت په معنا کارول کيږي. ځکه چې دا کارول په سنسکرت او اوستا دواړو کې موندل کيږي.

سنسکرت اوستا،

د انساني حالت په مفهوم کې، 'تسای ګراهيم (د دې ښځې کور) 'اه رای يسينا' (د خدای د ستاينې سندرې)

پهٔ احترام...

ترتيب کوونکي او راټولوونکی: استاد امجد «فقيرزی»

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library